

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

СИСТЕМА РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ УЧНЯМИ В УМОВАХ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Виконала:

студентка II курсу магістратури, 21-М групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»

Маркович Вікторія Олександрівна

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент Кисла Оксана Федосіївна

Роботу подано до розгляду « ___ » _____ 2023 року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*
протокол № _____ від « ___ » _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Система роботи з педагогічно занедбаними учнями в умовах початкової школи

Ключові слова: педагогічна занедбаність, педагогічна запущеність, педагогічно занедбаний учень, початкова школа, молодший школяр, молодший шкільний вік, ситуація успіху.

Існують протиріччя між необхідністю подолання педагогічної занедбаності у дітей молодшого шкільного віку, з одного боку, та недостатньою ефективністю використання сучасних педагогічних технологій.

Практики (педагоги, психологи, вчителі) все частіше звертають увагу на проблему педагогічної занедбаності. Але в останнє десятиліття кількість учнів, які мають труднощі у навчанні, безперервно зростає. Дану проблему активно досліджують Х. Бондаренко, В. Вовк, І. Гайдай, Н. Куб'як, Н. Ткаченко.

Метою даної роботи є дослідження проблеми педагогічної занедбаності в молодшому шкільному віці та розробка методики роботи з педагогічно занедбаними учнями в умовах початкової школи.

Це дослідження надає методи та стратегії, які сприяють ефективній роботі з учнями, які мають проблеми з навчанням, соціалізацією, а також психологічними та емоційними труднощами, тобто будь-якими проявами педагогічної занедбаності. Зокрема, дослідження об'єднує індивідуалізацію навчання, психологічну підтримку та взаємодію з батьками, щоб створити комплексну систему підтримки для педагогічно занедбаних учнів.

Дослідження допомагає розкрити особливості і причини педагогічної занедбаності учнів початкової школи, що сприяє поглибленню теоретичних знань про педагогічну діагностику, корекцію та соціальну адаптацію дітей з проблемами. Практична значущість дослідження полягає у впровадженні розроблених методик та програм у роботу педагогічних закладів. Система роботи з педагогічно занедбаними учнями початкової школи може допомогти педагогам впоратися з цією складною категорією учнів та забезпечити їм якісну освіту та соціальну адаптацію.

ANNOTATION

System of work with pedagogically neglected students in primary school

Keywords : pedagogical neglect, pedagogical negligence, pedagogically neglected student, elementary school, junior high school student, junior school age, situation success.

There are the contradiction between the need to overcome pedagogical neglect among children of primary school age, on the one hand, and the insufficient effectiveness of using modern pedagogical technologies.

Practitioners (pedagogues, psychologists, teachers) increasingly pay attention to the problem of pedagogical neglect. But in the last decade, the number of students with learning difficulties has been continuously increasing. This problem is actively researched by H. Bondarenko, V. Vovk, I. Gaidai, N. Kubyak , and N. Tkachenko.

The purpose of this work is to investigate the problem of pedagogical neglect in primary school age and to develop a methodology for working with pedagogically neglected students in primary school conditions.

This study provides methods and strategies that contribute to effective work with students who have problems with learning, socialization, as well as psychological and emotional difficulties, that is, any manifestations of pedagogical neglect. In particular, the study combines individualization of learning, psychological support and interaction with parents to create a comprehensive support system for pedagogically neglected students.

The study helps to reveal the peculiarities and causes of pedagogical neglect of primary school students, which contributes to the deepening of theoretical knowledge about pedagogical diagnosis, correction and social adaptation of children with problems. Practical significance research consists in implementation developed methods and programs to work pedagogical institutions. Pedagogical work system neglected students primary schools may help teachers to cope with this difficult category students and provide them qualitative education and social adaptation .

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	10
1.1. Вимоги до ключових компетентностей молодшого школяра в НУШ	10
1.2. Сутність поняття «педагогічна занедбаність учнів» та характеристика педагогічно занедбаних дітей молодшого шкільного віку	13
1.3. Причини та фактори педагогічної занедбаності учнів	20
Висновки до розділу I	24
РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПОДОЛАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЗАНЕДБАНОСТІ.....	25
2.1. Роль вчителя початкових класів у роботі з педагогічно занедбаними учнями	25
2.2. Класифікація психолого-педагогічних умов подолання педагогічної занедбаності у початковій школі.....	30
2.3. Роль сім'ї у подоланні педагогічної занедбаності.....	35
Висновки до розділу II.....	39
РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО КОРЕКЦІЇ ПРОЯВІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЗАНЕДБАНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	41
3.1. Мета та зміст експериментального дослідження.....	41
3.2. Результати проведеного експерименту	46
3.3. Розробка методичних рекомендацій і корекція проявів педагогічної занедбаності у дітей початкових класів	51
Висновки до розділу III.....	59
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	70
Додаток А. Щоденник педагогічних спостережень	70
Додаток Б. Прийоми створення «Ситуації успіху» на уроках у початковій школі	71
Додаток В. Пам'ятка «Створення ситуації успіху» для батьків	72
Додаток Г. Виховний захід: «Подорож до країни корисних продуктів»	73

Додаток Д. Конспекти коригувальних занять	82
Додаток Е. Дидактичні ігри	90

ВСТУП

Важливим та значним етапом у житті дитини є початок навчання у школі. Зі вступом у перший клас у дітей з'являються нові відносини, виникають нові обов'язки.

Нерідко початок навчання у школі є для учня серйозним фактором погіршення здоров'я та втрати інтересу до навчання. Дуже важливо, щоб адаптація дитини до нових життєвих умов пройшла якомога легше та без травматичного досвіду. Несприятливе соціальне оточення дитини загальмовує психічний розвиток особистості та перешкоджає розкриттю її задатків.

Слабкий освітній та культурний рівень батьків, помилки у вихованні, конфлікти в сім'ї, матеріальне неблагополуччя сприяють розвитку педагогічної занедбаності. Неуважне ставлення до дитини у процесі навчання, помилки у навчанні можуть призвести до невпевненості дитини у собі. Конфлікти, знедоленість дитини у навчальному колективі, несприятливий статус серед однолітків так само грають важливу роль і можуть стати факторами педагогічної занедбаності.

В умовах сучасної освіти для школярів передбачене високе навчальне навантаження, ускладнюється теоретичний рівень та обсяг навчальних програм, що стає причиною невідповідності цьому рівню багатьох дітей. Виникає протиріччя між інтелектуальними можливостями дитини та системою навчання у школі.

Педагогічно занедбана дитина нічим не відрізняється від однолітків при вступі до першого класу. Але при збільшенні складності навчального матеріалу, підвищення темпу роботи у школярів починають проявлятися проблеми у навчанні. Нерідко при цьому в учнів відбувається погіршення емоційного стану, виникають сумніви у своїх здібностях.

Незважаючи на те, що останнім часом про педагогічно занедбаних учнів пишеться і говориться дуже багато, ця тема є недостатньо розробленою на теоретичному та практичному рівнях.

Актуальність теми дослідження дозволила нам сформулювати протиріччя між необхідністю подолання педагогічної занедбаності у дітей молодшого шкільного віку, з одного боку, та недостатньою ефективністю використання сучасних педагогічних технологій.

Практики (педагоги, психологи, вчителі) все частіше звертають увагу на проблему педагогічної занедбаності. Але в останнє десятиліття кількість учнів, які мають труднощі у навчанні, безперервно зростає.

У психолого-педагогічній науці вже накопичено значний досвід, розглядаються та аналізуються проблеми педагогічної занедбаності в молодшому шкільному віці. Дослідженню педагогічної занедбаності присвячено праці М. Алемаскіна, В. Баженова, А. Белкіна, П. Блонського, Л. Виготського, Л. Зюбіна, І. Козубовської, А. Кочетової, А. Макаренка, Л. Малєнкова, Г. Медведєва, В. М'ясищева, І. Невського, В. Обухова, Р. Овчарової, В. Сухомлинського та ін.

Метою даної роботи є дослідження проблеми педагогічної занедбаності в молодшому шкільному віці та розробка методики роботи з педагогічно занедбанними учнями в умовах початкової школи.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- схарактеризувати сутність поняття «педагогічна занедбаність учнів» та визначити особливості педагогічно занедбаних дітей молодшого шкільного віку;
- виявити причини та фактори педагогічної занедбаності учнів;
- визначити психолого-педагогічні умови подолання педагогічної занедбаності у початковій школі;
- розробити методичні рекомендації щодо подолання педагогічної занедбаності в умовах початкової школи.

Об'єкт дослідження: освітній процес у початковій школі

Предмет дослідження: умови подолання педагогічної занедбаності молодших школярів.

Для вирішення поставлених завдань у процесі дослідження використано такі **методи**:

- теоретичні – аналіз та синтез, вивчення наукової літератури, узагальнення педагогічного досвіду, ретроспекція, систематизація, класифікація;
- емпіричні – педагогічний експеримент, методи діагностики (спостереження, бесіди, контрольні заняття, опитування, моделювання ситуацій, тестування);
- методи обробки даних – формування статистичних вибірок, розрахунки середніх вибірових величин, ранжування.

Матеріали кваліфікаційної роботи представлено у публікаціях:

Маркович В. О. Педагогічна занедбаність як актуальна проблема сучасної школи. *Збірник тез доповідей за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції 27-28 жовтня 2022 року*. С. 215-216.

Маркович В. О. Теоретичні основи педагогічної занедбаності дітей та способи запобігання цьому явищу. *Вісник студентського наукового товариства: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів. Психологія, педагогіка, соціальна робота*. 2022. Вип. 27. С. 217-220.

Матеріали дослідження апробовано на VI Міжнародній науково-практичній конференції «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» 27-28 жовтня 2022 року, м. Мукачево.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (56 найменувань) та додатків.

Загальний обсяг роботи – 94 сторінки. Основний зміст роботи викладено на 57 сторінках. Робота містить 1 рисунок та 6 діаграм.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Вимоги до ключових компетентностей молодшого школяра в НУШ

Розвиток особистості, формування нової людини XXI століття – одне з основних завдань сьогодення. На часі – потреба перегляду усталених підходів до розвитку талантів та здібностей молоді, розкриття її потенціалу та духовних сил, набуття соціального досвіду. Вимоги часу, суспільні потреби та зміна загальнолюдських і суспільних цінностей потребують відповідності виховання підростаючого покоління з тим, щоб у майбутньому наша країна перебувала в руках креативних та унікальних, конкурентноспроможних та інтелектуально потужних фахівців, здатних до примноження її багатства й надбань [44, с. 154]. На цьому зокрема наголошують основні нормативні документи про освіту, а саме: Закони України «Про освіту» [18], «Про загальну середню освіту» [16], «Про вищу освіту» [17], Державний стандарт початкової освіти [11], Концепція розвитку інклюзивної освіти [28], Концепція Нової української школи [27].

Стрижневим гаслом Концепції Нової української школи [27] виступає твердження про те, що необхідні зміни в освіті, які «перетворюють українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності України» [27]. Так само у даному документі вказується на те, що «потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих...» [27]. Це і визначає основні завдання сучасного закладу освіти, а саме [27]:

- здійснювати всебічний розвиток, навчання і виховання особистості;
- створювати необхідні умови соціалізації особистості школяра до умов навчання у школі та подальшої самостійної життєдіяльності;
- виховання достойного громадянина України;

- прищеплення особистості необхідних та значущих умінь і навичок, прагнення систематичного самовдосконалення;
- підготовка людини, готової до свідомого життєвого вибору, трудової діяльності та громадянської активності;
- формування цілісної особистості, всебічно розвиненої, готової до критичного мислення;
- розвиток інноваційної особистості тощо.

Компетентність вважається, по-перше, здатністю людини до спілкування та взаємодії з іншими людьми, самовираження та самореалізації, а по-друге, виступає показником її інтелектуального, культурного, морально-етичного, соціального розвитку. Саме тому формування ключових умінь і навичок має починатись з дитинства, коли закладаються підвалини людського характеру, важливі риси та якості, що надалі будуть регулювати її поведінку та вчинки.

Відтак Концепцією Нової української школи виокремлено наступні ключові компетентності, які слід сформувані упродовж навчання у школі, а саме [27]:

- уміння неперервної освіти;
- соціальна і громадянська компетентність;
- комунікативна компетентність;
- інформаційно-цифрова компетентність;
- підприємливість та уміння генерувати нові ідеї;
- математична грамотність та природничо-технологічна компетентність;
- загальнокультурна грамотність;
- здоров'язберігаюча компетентність тощо.

Аналіз концепту поняття «компетентність» та його порівняння із навчальними програмами початкової освіти дає підстави щодо виокремлення таких основних груп компетенцій учнів сучасної початкової школи [37, с. 94] (рис. 1.1.):

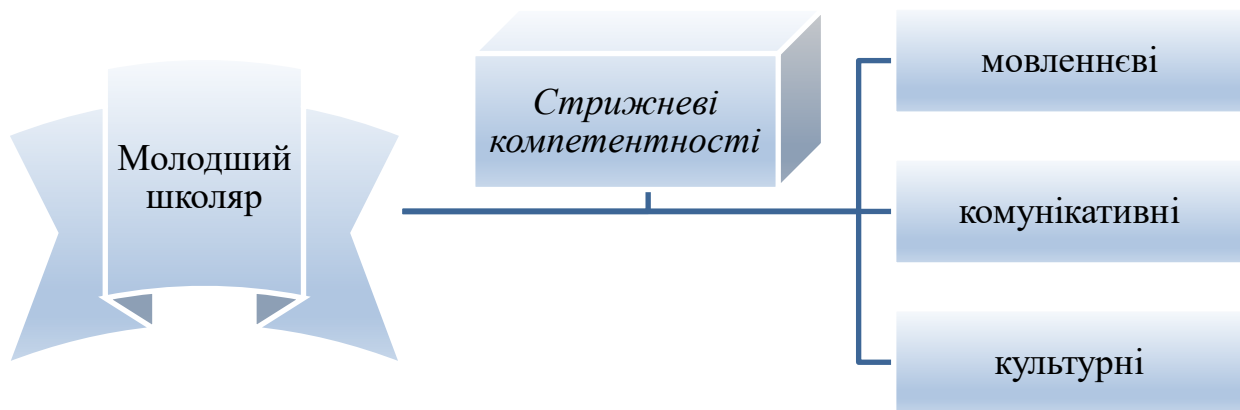

Рис. 1.1. Основні компетентності молодших школярів

Своєю чергою це свідчить про те, що в основі освітнього процесу ЗЗСО – усталені цінності та принципи, які передбачають виховання нової людини, гідної, глибоко духовної та високоморальної, соціально зрілої, творчої, креативної та неповторної, відповідальної, відкритої усьому новому, достойного громадянина тощо. Важливо, у процесі формування базових умінь і навичок молодших школярів основну увагу має бути зосереджено на наступних моментах [27, с. 154]:

- самовизначення учня як особистості, члена сім'ї, нації і суспільства (формування толерантного ставлення, виховання доброзичливості, відкритості, щирості, чесності, нетерпимості до зла та насильства);
- підвищення пізнавального інтересу школярів щодо набуття нових знань і участі у різних видах діяльності, розвиток базових умінь і навичок;
- розширення соціального досвіду особистості;
- виховання відповідальних членів суспільства, здатних самостійно здійснювати вибір, досягати поставлених цілей, реалізувати власні задуми, долати труднощі тощо.

1.2. Сутність поняття «педагогічна занедбаність учнів» та характеристика педагогічно занедбаних дітей молодшого шкільного віку

У науково-педагогічній літературі не існує однозначного тлумачення поняття «педагогічна занедбаність». Сучасна теорія та практика розглядають поняття «педагогічно занедбані учні» як синонім поняття «важкі діти». Але І. М. Гайдай пише: «Педагогічна занедбаність має на увазі історію виховання дитини, у той час як «важка дитина» є результатом такого виховання і педагогічно занедбана дитина, рано чи пізно стає важкою дитиною [7, с. 72].

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка зустрічаємо наступне визначення даного поняття: «педагогічна занедбаність» – стійке відхилення від норми в моральній свідомості та поведінці дітей та підлітків, обумовлені негативним впливом середовища та помилками виховання [8, с. 98].

«Відхилення від норми у поведінці особистості, обумовлене недоліками виховання» – знаходимо ми у педагогічному словнику (за ред. В. М. Оржеховської) це ж поняття. Тут же виділено основні причини цього явища: відсутність правильного виховання в сім'ї, часта зміна школи, учителів, негативний вплив вулиці та бездоглядність [38, с. 43].

«Риси педагогічної занедбаності можуть виявлятися виразно, але можуть і ховатися за зовні благополучною поведінкою. Педагогічно занедбана дитина є психічно нормальною і фізично здоровою, але не володіє знаннями та вміннями, необхідними для нормальної життєдіяльності» [39, с. 23].

Дослідник М. Манчуленко пише: «Педагогічна занедбаність – це стан, протилежний розвиненості, освіченості (навченості): відсутність необхідного запасу знань, слабке володіння способами та прийомами їх набуття та нерозвиненість навчально-пізнавальних мотивів» [35, с. 52].

На думку дослідника В. П. Москальця, педагогічна занедбаність дитини є недоліками виховання та відхиленням від норми в навчальній діяльності та поведінці [36, с. 154].

Дослідник Н. І. Куб'як зазначає, що педагогічно занедбані діти – це практично здорові діти (фізично та психічно), які стали «тяжкими» через нестачу або неправильне виховання. «Ці діти, – пише дослідниця, – задовольняють свої бажання, не враховуючи вимог дорослих, що їх оточують. Тобто відхилення від норм поведінки набувають у них стійкості» [29, с. 4].

Педагог В. П. Вовк підкреслює, що термін «педагогічна занедбаність» влучно передає стан дитини, яка занедбана дорослими, і насамперед батьками, які не змогли або не забажали дати їй усе потрібне для нормального розвитку та існування. Розглядаючи сутність цього явища, автор ділить дітей на три групи: власне педагогічно занедбані діти; діти із затримкою психічного розвитку; розпущені діти [5, с. 187].

Учений Х. В. Бондаренко пов'язує поняття «педагогічна занедбаність» передусім із невіглаством, неписьменністю, невихованістю дитини, її відставанням у розвитку від власних можливостей, вимог віку, що зумовлене педагогічними причинами. Такий стан піддається корекції за допомогою педагогічних засобів [4, с. 140].

Педагогічно занедбаний учень найчастіше відстає у багатьох предметах шкільної програми, що чинить опір педагогічному впливу. У такої дитини спостерігається несформованість властивостей суб'єкта діяльності, спілкування, самосвідомості порушується образ «Я». Цей стан обумовлений соціально-педагогічними умовами, в яких розвивається дитина: з одного боку, вона повинна мати соціальну активність, з іншого – виховне оточення стримує це, або навпаки сприяє цьому [19, с. 59].

Навчально-пізнавальна мотивація педагогічно занедбаної дитини не розвинена чи майже повністю відсутня. Тому освоєння матеріалу в навчальному процесі у такої дитини на низькому рівні. Такі діти не усвідомлюють мети навчання та змісту навчальної діяльності, у них знижене прагнення до пізнавальної діяльності.

До зовнішніх причин педагогічної занедбаності в дитячому віці відносяться: дефекти сімейного виховання, на які нашаровуються недоліки та

недостатність виховно-освітньої роботи в дитячому садку та школі. Внутрішніми причинами можуть бути індивідуальні особливості дитини (генотип, стан здоров'я, домінуючий психоемоційний стан, внутрішня позиція, рівень активності у взаємодії з оточуючими та ін..) [44, с. 139].

У багатьох наукових працях пишеться, що педагогічна занедбаність бере початок у ранньому дитинстві, тобто збігається з початком розвитку самосвідомості дитини, її поведінки та нормам діяльності. При несприятливій ситуації розвитку прояви занедбаності накопичуються і виявляються спочатку у поведінці дитини. Але надалі занедбаність поширюється на особистісний рівень. Коли настає період навчання, на розвиток занедбаності істотно починають впливати і шкільні фактори: збільшення вимог, перевантаження навчальними завданнями, негативна оцінка результатів навчання, методика негативного стимулювання поведінки та ін.. У цьому випадку за наявності несприятливої ситуації розвитку починають складатися дисгармонія психосоціального розвитку дитини, порушуються процеси формування самосвідомості особистості, що гальмує розвиток її суб'єктивних властивостей [50, с. 154].

Щоб визначити рівень педагогічної занедбаності можна орієнтуватися на такі критерії [50, с. 27]:

- характер динаміки занедбаності (кількісна, якісна, інтеграційна);
- виразність ознак занедбаності (нерозвиненість соціально комунікативних якостей, низька здатність до соціальної рефлексії, проблеми у оволодінні соціальними ролями);
- загальна неосвіченість (ненавченість, нерозвиненість);
- рівень середовищної адаптації (сім'я, школа, дитячий садок, неформальна група однолітків);
- рівень оволодіння соціально значущою діяльністю (рольова гра, навчання).

Латентний (легкий) ступінь занедбаності характеризується кількісною динамікою, незначними, схожими до вікових проявів відхиленнями у соціальному та моральному розвитку дитини. У неї як у особистості переважають позитивні якості; негативні якості однорідні за складом, оскільки

викликаються впливом якогось одного домінуючого негативного фактора, частіше всього сімейного; ступінь прояву ознак занедбаності слабка та середня, характер прояву епізодичний та ситуативний. Така дитина добре почувається в сім'ї та намагається адаптуватися у групі однолітків, але ставлення до навчання невиражене, виявляються перші симптоми труднощів у навчанні через відсутність відповідного віку рівня знань, умінь та навичок, а також нестачі соціального досвіду [50, с. 28].

Початковий (середній) ступінь педагогічної занедбаності характеризується поглибленням відхилень у соціальному та моральному розвитку дитини. При вираженому ступені занедбаності кількісна динаміка переходить у якісну: дедалі слабше виявляються позитивні якості особистості. Ознаки занедбаності виявляються все більшою мірою, різнопланово, у певних ситуаціях. У цій ситуації у дітей байдуже ставлення до навчальної діяльності. Як суб'єкт діяльності дитина визнається такою, що не адаптувалася, дитяче співтовариство її відкидає, погіршуються відносини з однолітками [50, с. 28].

Виражена ступінь педагогічної занедбаності характеризується переважанням якісних характеристик над кількісними. Позитивні властивості практично не проявляються, якщо на попередніх етапах розвитку вони не знаходили підтримки і підкріплення. На даному етапі стає зрозуміло, що дитина не може бути самостійним суб'єктом і приймати обдумані рішення.

Дослідник В.В. Кузьменко виділяє такі форми педагогічної занедбаності [30, с. 28]:

1 форма – несформованість елементів та навичок навчальної діяльності. Причиною є індивідуальні особливості інтелектуального розвитку.

Наслідок: погана успішність. Локус скарги: погана успішність з усіх предметів, погана пам'ять, неухважність, невпевненість, мовчання під час уроків, страх відповідати, тривожність, занижена самооцінка, пасивність, песимізм, розчарування у школі, прогули.

2 форма – несформованість мотивації навчання; спрямованість на інші нешкільні (що не відповідають віку) види діяльності. Причина: інфантилізм

виховання; гіперопіка; несприятливі фактори, що зруйнували позитивну мотивацію (міжособистісні відносини, неадекватна оцінка навчальної діяльності).

Наслідок: погана успішність та поведінка на тлі достатнього рівня пізнавальних можливостей.

Локус скарги: тривога щодо індивідуальних особистісних якостей (повільність, інертність, неорганізованість, стомлюваність, некоммунікбельність, егоїстичність, забіякуватість, агресивність, жорстокість, брехливість).

3 форма – нездатність довільного регулювання уваги, навчальної діяльності.

Причина: особливості сімейного виховання (потураюча або домінуюча гіперпротекція).

Наслідок: неорганізованість, неуважність, залежність, порушення спілкування, слабка успішність.

Локус скарги: тривога щодо особливостей поведінки, навчальної діяльності та спілкування дитини з однолітками та дорослими: нетовариськість, замкнутість, відсутність друзів, погані стосунки з вчителями та між дітьми в сім'ї, потяг до «занедбаних дітей» [30, с. 30].

У психологічному портреті педагогічно занедбаної дитини виявляються суперечності між потребою дитини у прийнятті та визнанні, та її неадаптованості у соціальному мікросередовищі, між прагненням дитини до успіху, невикористаними можливостями та порушеннями образу «Я»; її неадекватністю та дисгармоніями психічного розвитку, неквапливістю та компенсаторною поведінкою. Діти з педагогічною занедбаністю виконують запропоновані вчителем завдання, використовуючи лише конкретно-ситуаційні ознаки, примітивно підходять до вирішення своїх проблем. У них погана увага та швидка стомлюваність. Вони гостро реагують на невдачі, не впевнені у собі, відрізняються нестійким настроєм, важко адаптуються до нових умов [30, с. 142].

У таких дітей підвищений рівень збудливості та гіперактивності, слабка концентрація уваги, підвищена неуважність, відсутнє почуття страху в ситуаціях підвищеного ризику, такі діти не виконують соціальні вимоги та культурні норми поведінки. У відносинах із дорослими занедбані діти чутливі до загрози, сором'язливі, боязкі. Ставлення дорослих до себе вони пов'язують у першу чергу з точки зору оцінювальної діяльності вчителя («поганий учень», «погана успішність», «нерозумний», «слабко вчиться» та ін.).

Педагогічно занедбані діти легко виходять зі стану рівноваги, повні передчуття невдач, часто мають занижений настрій, зате знаходять розрядку в практичній діяльності. Занедбана дитина намагається компенсувати своє становище агресивністю, схильністю до ризикованих вчинків з метою звернути до себе увагу. Проте незадоволеність її основних потреб бути особистістю (для молодших школярів – це потреба бути хорошим учнем) і бути прийнятим (бути сильним, здоровим та красивим) чинить на неї руйнівний вплив [39, с. 33].

Занедбана дитина відчуває себе нерозумним, поганим учнем, неприйнятим, нелюбимим оточуючими. Ці відчуття підвищують тривожність дітей, роблять їх соціально несміливими, знижують їх рівень домагань на успіх. Занедбана дитина безуспішно намагається різними неадекватними способами домогтися соціального визнання, а в результаті виявляється знедоленою. Вона характеризується постійним почуттям провини, що виникає в силу труднощів у навчанні та неадекватної самооцінки. У цих дітей часто виникає суперечність між нереальним рівнем домагань та недовірою до себе, своїх можливостей у навчанні, яке поширюється і на ставлення дитини до оточуючим [45, с. 38].

Занедбана дитина всіма способами прагне досягти визнання себе гарним учнем. Престижні мотиви «хочу бути найкращим», «хочу, щоб мої відповіді завжди були кращими за всіх» при реальних навчальних можливостях призводять до формування нереального рівня домагань та неадекватної самооцінки [49, с. 114].

Разом з тим, незважаючи на відставання в навчанні, значна частина педагогічно занедбаних учнів відрізняється працьовитістю, має досить точні

професійні наміри, що може послужити опорою у перевихованні. Ознаками педагогічної занедбаності, що мають велике значення для її діагностики, є [53, с. 183]:

- неадекватна самооцінка дитини та рівня її домагань;
- труднощі у навчальній діяльності, погана успішність, пов'язана з відсутністю гармонії у розвитку соціально-педагогічного генезу;
- низький соціальний статус, який проявляється у відсутності дружніх відносин з однолітками, обструкції педагогів та відкидання батьками;
- неадекватна поведінка у соціумі;
- авторитарність батьків.

Таким чином, розглянувши різні підходи до визначення сутності поняття «педагогічна занедбаність», можна дійти невтішного висновку, що педагогічна занедбаність – це стан протилежний розвиненості, навченості, відсутність необхідного запасу знань, нерозривність навчально-пізнавальних мотивів.

Педагогічно занедбані діти молодшого шкільного віку відчують труднощі у навчанні, мають низький рівень навчання, низький рівень розвитку культури, пізнавальних інтересів та мотивації, вони не підготовлені до навчання, більшу частину часу приділяють ігровій діяльності, в якій їх супроводжує відносний успіх. Педагогічно занедбана дитина характеризується порушенням спілкування з однолітками, емоційним запереченням, негативним психоемоційним станом.

1.3. Причини та фактори педагогічної занедбаності учнів

Соціально-економічні умови, сімейно-побутові відносини, соціально-культурне оточення, спілкування людей та міжособистісні відносини провокують педагогічну занедбаність.

Педагогічно занедбана дитина є здоровою як фізично так і психічно. Але, на жаль, вона не володіє необхідними знаннями та вміннями, необхідними їй як суб'єкта діяльності. Таку дитину важко навчати, важко виховувати, її індивідуальність у навчально-пізнавальному процесі слабо виражена.

Виховання визначається як передача від одного покоління до іншого навичок спілкування, традицій, духовних цінностей, моральних та культурних норм, тому вирішальна роль у визначенні спрямованості поведінки педагогічно занедбаних учнів відводиться сім'ї. Залежно від того, як складаються взаємини подружжя, батьків та дітей, спілкування, який виховний потенціал має сім'я, так і формується особистість дитини, закладаються основи норм та правил моральності, формується думка, ціннісні орієнтири, ідеали, життєві плани, навички спільної діяльності. Процес соціалізації дитини, освоєння норм взаємодії індивідів у суспільстві, починається саме у сім'ї [52, с. 153].

Неблагополучна сім'я – найпоширеніше джерело педагогічної занедбаності дітей. Помилки сімейного виховання суттєво впливають на формування особистості дитини [44, с. 98].

Наявність у сім'ї постійних конфліктів закріплюється у свідомості дитини і проявляється під час спілкування з іншими людьми. Така сімейна атмосфера пригнічує дитину та руйнує її психіку. Авторитет та цінності сім'ї у її очах падають [31, с. 184].

Не можна не відзначити вплив економічних факторів на психологічний клімат у сім'ї. Батьки в процесі вирішення матеріально-побутових проблем перебувають у стані стресу, який позначається, насамперед, на дітях. Неувага, холодність, агресивність батьків можуть викликати такі види відхилень як бродяжництво, втеча з дому. Частими є випадки позбавлення батьківських прав

не лише за невиконання своїх батьківських обов'язків, а й за жорстоке поводження з дітьми.

Таким чином, слід зазначити, що сім'я відіграє основну роль у формуванні особистості дитини, становленні її характеру, набутті навичок спілкування.

Внутрішніми причинами виникнення та розвитку занедбаності дітей можуть бути індивідуальні психофізіологічні та особистісні якості дитини.

Важливе місце в житті дитини займає школа, де вона проводить багато часу. Однак у педагогічно занедбаних учнів спостерігається систематичне відставання від темпів засвоєння шкільної програми. Труднощі у навчанні також можуть виступати як фактор, що провокує педагогічну занедбаність [33, с. 17].

Дослідження вчених показують, що педагогічно занедбані учні часто займають ізольоване становище в організованому класному колективі, байдуже чи агресивно налаштовані до вчителів.

Важливим є питання спадкового фактора. Однак педагогічні дослідження показали, що з віком роль генетичного фактора у розвитку індивідуальних особливостей особистості дещо зменшується, хоч і не пропадає.

До психологічних факторів відносять індивідуально-психологічні особливості формування характеру дитини, її емоційно-вольової та мотиваційної сфери.

Однак, вплив соціально-педагогічних факторів (сім'ї, школи, неформального оточення) істотно впливає на психологічні чинники, які разом обумовлюють педагогічну занедбаність [9, с. 14].

Педагогічна занедбаність розвивається поступово, проходячи кілька стадій.

У дошкільному віці (перша стадія) вона виникає як результат неправильного сімейного виховання, що виражається в надлишку або нестачі батьківської уваги, відсутності корисного спілкування, конфлікти між батьками тощо.

У початкових класах (друга стадія) вона є результатом слабкої педагогічної та психологічної готовності до шкільного навчання. Дитина відчуває труднощі у

навчанні та спілкуванні з однолітками, у неї формуються початкові прояви негативного ставлення до навколишнього життя.

Початок навчання у школі веде до корінної зміни соціальної ситуації розвитку дитини. Вона стає «суспільним» суб'єктом і має тепер соціально значущі обов'язки, виконання яких отримує громадську оцінку. Провідною у молодшому шкільному віці стає навчальна діяльність. Вона визначає найважливіші зміни, що відбуваються у розвитку психіки дітей на цьому віковому етапі [24, с. 8].

У рамках навчальної діяльності складаються психологічні новоутворення, що характеризують найбільш значущі досягнення в розвитку молодших школярів і є фундаментом, що забезпечує розвиток на наступному віковому етапі.

Протягом молодшого шкільного віку починає складатися новий тип відносин із оточуючими людьми. Безумовний авторитет дорослого поступово втрачається, все більше значення для дитини починає відігравати думка однолітків, зростає роль дитячої спільноти.

Педагогічна занедбаність можлива, коли учні не отримують достатніх можливостей для самореалізації та самоствердження у класі та школі.

Показники педагогічної занедбаності у молодших школярів представляються у сфері відносин, у тому числі [22, с. 11]:

- до самого себе;
- порушення у пізнавальній сфері;
- неправильний, патологічний розвиток характеру, виражений у акцентуації.

У психолого-педагогічній літературі труднощі у навчанні дітей молодшого шкільного віку пояснюються багатьма факторами: недосконалістю навчально-виховного процесу; відсутністю підручників, наочних та дидактичних матеріалів; невідповідністю учителів до індивідуальної роботи з такими учнями. Вчителі, які не знають індивідуально-психологічних особливостей розвитку таких дітей, пояснюють тимчасове відставання в навчанні патологічними процесами, а тому не надають їм кваліфікованої педагогічної

допомоги. Вони не використовують значні компенсаторні можливості дитини, тому з кожним роком такі учні все більше відстають у розвитку.

Складність дослідження цієї проблеми зумовлена тим, що причинами труднощів у навчанні стають водночас і педагогічні чинники, і особливості психічного розвитку, а тому досліджувати проблему слід шляхом комплексного аналізу, визначення адекватних умов навчання, для дидактично занедбаних учнів. Часто труднощі у навчанні пояснюються недосконалістю педагогічного процесу: програмні вимоги не дають змоги вчителю надовго зупинитися на тому чи іншому важкому для учнів матеріалі. Деякі школи не завжди регламентують і контролюють загальний обсяг важких завдань, виконання яких вимагає не тільки наявності певних здібностей, а й більш ретельної роботи.

Відсутність спокійних і позитивних стосунків у родині, несприятливі умови навчання негативно впливають на весь процес становлення особистості, навчальну діяльність і поведінку. На жаль, часто трапляються випадки негуманного ставлення батьків до дітей через негативні оцінки, невдачі в школі. Це породжує у дитини страх перед покаранням, гальмує її психологічну та розумову діяльність, сприяє негативному ставленню до навчання [12, с. 92].

Зі сказаного вище, можна зробити висновок, що педагогічна занедбаність виникає там, де не створюються умови для повноцінної соціалізації та індивідуалізації особистості дитини, де навколишнє мікросередовище негативно впливає на формування особистості дитини як суб'єкта власного життя, і вона не отримує достатньої свободи для прояву своєї активності у взаємодії з предметним та соціальним середовищем.

Висновки до розділу I

Таким чином, розглянувши різні підходи до визначення сутності поняття «педагогічна занедбаність», можна дійти висновку, що педагогічна занедбаність – це стан протилежний розвиненості, навченості, відсутність необхідного запасу знань, нерозривність навчально-пізнавальних мотивів.

До зовнішніх причин педагогічної занедбаності в дитячому віці відносяться: дефекти сімейного виховання, на які нашаруються недоліки та недостатність виховно-освітньої роботи в дитячому садку та школі. Внутрішніми причинами можуть бути індивідуальні особливості дитини (генотип, стан здоров'я, домінуючий психоемоційний стан, внутрішня позиція, рівень активності у взаємодії з оточуючими та ін.).

Можна виділити три ступені педагогічної занедбаності дітей:

Латентний (легкий) ступінь занедбаності характеризується кількісною динамікою, незначними, важко відрізнюваних від вікових проявів відхиленнями у соціальному та моральному розвитку дитини.

Початковий (середній) ступінь педагогічної занедбаності характеризується поглибленням відхилень у соціальному та моральному розвитку дитини. При вираженому ступені занедбаності кількісна динаміка переходить у якісну: дедалі слабше виявляються позитивні якості особистості.

Виражена ступінь педагогічної занедбаності характеризується переважанням якісних характеристик над кількісними. Позитивні властивості практично не проявляються, якщо на попередніх етапах розвитку вони не знаходили підтримки і підкріплення.

Зі сказаного вище, можна зробити висновок, що педагогічна занедбаність виникає там, де не створюються умови для повноцінної соціалізації та індивідуалізації особистості дитини, де навколишнє мікросередовище негативно впливає на формування особистості дитини як суб'єкта власного життя, і вона не отримує достатньої свободи для прояву своєї активності у взаємодії з предметним та соціальним середовищем.

РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПОДОЛАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЗАНЕДБАНОСТІ

2.1. Роль вчителя початкових класів у роботі з педагогічно занедбанними учнями

Винятково важлива роль у попередженні та подоланні педагогічної занедбаності належить вчителю, його вмінню бачити дитину з усіма її індивідуальними особливостями, труднощами у спілкуванні, навчанні, прояві активності, досвіду роботи з важкими дітьми, зацікавленості та активності в цілеспрямованій роботі з учнями. Саме вчителю відводиться особлива роль у вмінні зрозуміти дитину та допомогти їй у навчанні, в оволодінні навичками навчання, у самовиявленні в ньому.

Найголовнішим завданням педагога є дослідити, за яких умов дитина стала педагогічно занедбаною, застосовувати різні виховні впливи, що враховували б індивідуальні особливості таких дітей. Такі діти потребують особливого підходу. В.О. Сухомлинський вважав, що немає такого становища, яке можна назвати безнадійним, отже немає дитини, яка б не піддавалася педагогічному впливу [33, с. 17].

Вивчення учнів слід вести на основі спостережень, з допомогою анкетувань, бесід з батьками школярів. Об'єктами спостереження виступають навички навчальної діяльності школярів, рівень розвитку їх мислення та пам'яті, стан здоров'я, побутові умови, вплив навколишнього середовища. Метою роботи з такими дітьми є не лише корегування їх успішності, але й розвиток їх пізнавальної самостійності.

Одним з факторів, що впливають на дієвість навчання, виступає настрій в класі, активність учнів, взаємодопомога та підтримка однокласників, наявність у класі мікрогруп, їх конфліктність та ін. Особливо цей фактор позначається у разі появи нового учня у класі. В даному випадку нерідко потрібен якийсь час, щоб учень адаптувався в класі і клас звик до нього. У цей час учень звикає до нового

оточення, складних у колективі норм і принципів взаємовідносин, поведінки, прояви активності, ставлення до навчання, до вчителя та ін. Іноді виникають так звані «перевірки новачка», його «випробування» з боку однокласників. Все це вимагає уваги вчителя та вміння сприяти успішній адаптації нового учня до класу, і навіть класу щодо нього. Предметом особливої турботи для вчителів і батьків є діти, які зазнають труднощів у навчанні [34, с. 142].

Велику увагу проблемі труднощів у навчання в початкових класах приділяв В. А. Сухомлинський. У статті «Складні діти» він аналізує типові причини труднощів у навчанні першокласників та технологію роботи вчителя з ними. До індивідуальної своєрідності учня належать також сформовані в нього в процесі сімейного виховання комплекси, що негативно впливають на його самопрояв із однолітками класу і особливо з учителем. Ці своєрідності відбиваються на учні у вигляді різного рівня страхів, комплексів під час занять, самопрояву у навчанні, що позначається на активності самопрояву у навчанні, засвоєнні навчального матеріалу [33, с. 18].

Вчителю варто зміцнювати у дитини віру в її сили та терпляче чекати того моменту, коли станеться хоча б маленьке зрушення. Ці зрушення дуже маленькі, і з першого погляду це може здатися просто випадковим успіхом. Але цей успіх дитина переживає як радісний момент, з якого вона черпає нову енергію. Така діяльність сприяє створенню для дитини «ситуації успіху». На тлі цього необхідно залучати дитину в цікаву для неї діяльність (гру, працю, навчання, дозвілля). Від успіху до успіху – у цьому полягає розумове (і не лише) виховання важкої дитини.

Гарним прикладом виховання такої дитини є виховання «успіхом». Адже коли в нас щось виходить краще, коли ми маємо певні досягнення – це надихає нас продовжувати далі. Так само і ці діти прагнуть в чомусь бути кращими, і педагог, аналізуючи поведінку дітей, повинен звертати увагу на позитивні сторони, старатись саме завдяки ним створити ситуацію успіху. «Найважливіше... зміцнювати у дитини віру в свої сили і терпляче чекати того моменту, коли відбудеться хоча б маленьке зрушення в її розумовій праці... Від

успіху до успіху – в цьому й полягає розумове виховання важкої дитини» [19, с. 129].

Для ефективного розвитку особистості важливо розвивати інтерес до світу, допитливість, бажання дізнаватись щось нове. Педагог повинен зацікавити дитину. Для успішного навчання і виховання важливо формувати в учнів адекватну оцінку власних досягнень, зміцнювати віру у власні сили. Лише така самооцінка стимулюватиме до активної самостійної та творчої діяльності.

Однією з головних умов виховання занедбаних дітей є ставлення до них як до особистостей, адже тоді вони почувають себе серед інших рівними, тоді з'являється повага до інших, товариські відносини, дружня атмосфера. Легше створити ситуацію успіху в дружній, колективній атмосфері. Проблема важковиховуваності – це, в першу чергу, проблема ставлення оточуючих до особистості з певними відхиленнями в поведінці.

Одночасно слід враховувати, що педагогічно занедбану дитину часто супроводжують невдачі у навчанні та діяльності, що вимагає навчити її правильно ставитися до невдач, за позовом причин своїх невдач, виправлення помилок. Щоб дитина не відчувала свою відсталість від інших, необхідно сприяти зняттю у неї «синдрому невдахи». Це можливо, коли для учня підбирають завдання, які він може виконати. Винятково важливо вміти бачити позитивну діяльність учня і підтримувати його, стимулювати прояв пізнавальної активності. Якщо йому щось не вдалося сьогодні, то не лаяти, не приголомшувати його «двійкою».

Не слід оцінювати результати учня згідно з інструкцією про оцінку успішності. Така дитина потребує інших критеріїв оцінки. На початковому етапі оцінювати її результати у навчанні, вивченні навчального матеріалу слід у порівнянні з її колишніми досягненнями. Для цього необхідно вміти бачити зміни в учнів, щодо їх навчання, досягнутих результатах. Слабка, квола рослина потребує спеціального догляду та підтримки. В аналогічному положенні знаходиться і дитина, якій важко дається навчання і яка не надбала навиків навчання, подолання труднощів, що виникають у ході нього. У процесі роботи з

такою дитиною важливо, щоб вона не виявлялася у безвихідному становищі, у безнадійності в роботі на уроці та вдома, при виконанні навчальних завдань. Це підсилює негатив ставлення учня до навчання, посилює її страх перед навчальною діяльністю, неможливістю отримати позитивний результат, очікуваною реакцією на труднощі у навчанні з боку вчителя, класу, а також батьків.

Педагог має допомагати дитині реалізувати себе в різних видах діяльності, тому важливо пропонувати всі можливі варіанти та види діяльностей. Від успіху до успіху – в цьому полягає сенс виховання «важкої» дитини [14, с. 32].

Виключне значення має увага та терпіння вчителя на уроці, коли така дитина працює поруч з іншими. Ні словом, ні жестом не можна показати, що вчитель перестав вірити в таку дитину, адже це може спричинити замкнутість дитини в собі та небажання продовжувати, як наслідок – апатію до всього навколо. Не можна сварити таку дитину, потрібно коректно вказати на помилки дитини та при можливості допомогти їй справитись з ними. Навіть якщо «важка» дитина не досягає таких успіхів як інші, головним є те, що вона робить успіхи в порівнянні з попередніми її досягненнями.

Необхідно послідовно, наполегливо і в той же час терпляче і терпимо ставитися до нерозуміння педагогічно занедбаної дитини. У такому разі можна сподіватися, що у дитини настане те, що можна назвати осяянням. Це стане могутнім емоційним поштовхом. Душевна чуйність, знання психіки дитини, терплячість та стійкість – все це сприяє тому, що розумовий розвиток важкої дитини поступово вирівнюється, вона починає долати свою занедбаність, свою неумілість, поступово наздоганяючи своїх однолітків [9, с. 154].

Робота з педагогічно занедбаними дітьми – це важка справа, що потребує неабияких зусиль педагога та сім'ї (іноді їх взаємовпливу на дитину, співпраці).

Роль вчителя полягає у використанні на уроках таких ефективних методів, як: наочність, ігрові форми навчально-пізнавальної діяльності, поетапне формування розумових дій.

Отже, удосконалення освітнього процесу, використання різних форм, засобів, співпраця з сім'єю допомагає вчителю правильно організувати роботу на уроці з педагогічно занедбанними дітьми. Подолання педагогічної занедбаності представляє собою виключно складний комплекс заходів, що носить індивідуально-орієнтований характер і потребує значних зусиль зі сторони всіх вчителів та батьків.

2.2. Класифікація психолого-педагогічних умов подолання педагогічної занедбаності у початковій школі

Розглядаючи психологічні умови подолання педагогічної занедбаності, варто наголосити на системному характері роботи з такою категорією дітей. Виділяють дві умови подолання педагогічної занедбаності: педагогічні та психологічні. Педагогічні умови розглядаються як система важливих вимог-орієнтирів, дотримання яких забезпечує ефективність і якість функціонування педагогічного процесу.

Психологічні умови – методологічні установки, що характеризують закони розвитку психіки. Як загальні умови подолання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку виступають принципи діагностики та корекції, а саме [4, с. 139]:

- 1) комплексний та системний підхід до діагностики та корекції;
- 2) урахування вікових, індивідуальних особливостей особистості дитини та соціально-психологічної ситуації її розвитку;
- 3) професійна компетентність і поділ функцій в процесі діагностики та корекції;
- 4) опора на позитивне в особистості дитини і орієнтація на гармонійний розвиток;
- 5) єдність та взаємодоповнення психолого-педагогічних методів роботи.

Вчителю необхідно знати індивідуальні особливості учнів його класу та основні принципи вивчення індивідуальних особливостей для того, щоб організувати роботу з цими дітьми, будувати індивідуальний підхід до них. Індивідуалізація навчання передбачає організацію навчальної діяльності відповідно до його особливостей та можливостей, рівня розвитку.

Індивідуалізація навчання не виключає, а передбачає колективні, фронтальні, групові форми діяльності, колективно мотиваційне вчення. Індивідуалізація вчення у початкових класах полягає у тому, щоб побачити не лише недоліки підготовки дитини до школи, а й особливості її

психофізіологічного розвитку та будувати освітній процес, виходячи з цих можливостей та особливостей. Які ж основні шляхи та способи роботи з педагогічно занедбанними дітьми? Перевиховання педагогічно занедбаних учнів початкових класів має здійснюватися відповідно до таких важливих положень:

По-перше, оскільки деформації у розвитку є внаслідок комплексу причин: негативного впливу несприятливих сімейних умов, невдач у школі, відриву від шкільного життя та шкільного колективу, соціального оточення, то загальна стратегія виховного впливу має на увазі сім'ю, школу і ближнє оточення. Треба розуміти, що дуже важливим є вплив батьків: необхідно спонукати їх перебудувати характер внутрішніх відносин, більше уваги приділяти педагогічно занедбаній дитині, порадити батькам ряд конкретних заходів щодо виховання, спільно визначити лінію поведінки [44, с. 154].

Необхідно, щоб і школа змінила своє ставлення до педагогічно занедбаного учня, перестала вважати його невинним, знайшла шляхи індивідуального підходу щодо нього, залучила їх у загальні відносини колективу. Більше того, якщо розлад у сім'ї зайшов так далеко, то суттєві зміни там неможливі, школа має компенсувати недоліки сімейного виховання. Зрештою, слід впливати і на найближче оточення важкого школяра, спробувати перебудувати спрямованість його компанії, залучити її до суспільно корисних справ, а якщо цього не вдасться, то відволікти школяра від компанії, убезпечити його від поганого впливу.

По-друге, ліквідувати педагогічну занедбаність. Коригувати особистість неможливо силами самих лише вчителів, та силами однієї школи. До цієї роботи, крім школи, мають бути залучені сім'я, дитячі організації, позашкільні заклади, актив класів, громадські організації. І за всіх цих умов треба спиратися на здоровий дитячий колектив, діяти спільно з ним, через нього. Тільки спільними зусиллями при єдності виховних впливів можна вирішити зазначене завдання.

По-третє, основним засобом перевиховання має бути правильна організація життя та діяльності педагогічно занедбаної дитини. Треба пам'ятати, що моралі, нотації не дуже дієві засоби виховання педагогічно занедбаних дітей,

тому що в них давно вже виробилося упередження, недовірливе ставлення та скепсис щодо відношення до слів вчителів. Це не виключає того, що задушевна розмова в атмосфері щирості, довіри та доброзичливості не може принести велику користь.

По-четверте, перевиховання не можна розуміти лише як усунення викорінення чогось, боротьбу з недоліками та пороками. Перевиховання – це і формування розвитку позитивних звичок, рис та якостей, ретельне культивування здорових моральних тенденцій [3, с. 145].

По-п'яте, необхідно залучити педагогічно занедбаного школяра до процесу самовиховання, організувати боротьбу його самого з власними недоліками.

Дослідник Х.В. Бондаренко, розкривав систему виховних впливів на педагогічно занедбаних школярів, зазначає, що формування педагогічно занедбаної особистості є поєднанням перевиховання зі звичайними заходами виховання та самовиховання. Інакше кажучи, важка дитина не має бути пасивним об'єктом виховних впливів, необхідна активізація її особи, використання її здорових моральних сил боротьби з власними недоліками [4, с. 140].

Технологія роботи з педагогічно занедбаними дітьми:

1. Вивчення учнів, виявлення педагогічно занедбаних дітей та дітей групи ризику, організація індивідуальної навчально-виховної роботи з ними. На цьому етапі роботи необхідне виявлення педагогічно занедбаних учнів, основних переваг та недоліків їх особистості, схильностей, здібностей, інтересів, які можуть бути використані для виховання чи перевиховання учнів; вивчення умов життя та виховання їх у сім'ї, їх найближчого оточення, особистих зв'язків, організація обліку важких учнів; планування індивідуальної роботи з ними, перевірка ефективності індивідуального підходу шляхом спостереження за змінами особистості та поведінки учнів. Основними виконавцями будуть класний керівник, учителі, батьки учнів, а також інші особи, які оточують дитину [4, с. 141].

2. Корекція недоліків морального та фізичного розвитку. На цьому етапі вирішуватимуться найважливіші завдання морально-правового виховання учнів та на основі рішень буде викорінитися байдуже ставлення до людей, безвідповідальність, лінь, недисциплінованість, зарозумілість та інші недоліки морального розвитку, сприяння залучати їх у повноцінне життя та діяльність учнівського колективу. Ця робота проводиться відповідно до перспективного плану, де відображається формування навчального колективу, формування в учнів основ наукового світогляду та ідейної переконаності, їхнє моральне виховання, естетичне виховання, фізичне виховання та зміцнення здоров'я учнів.

3. Виховання правильного ставлення до закону та навичок правомірної поведінки. На даному етапі відбувається подолання неповажного ставлення до закону та правових норм, боротьба з протиправною поведінкою, засобами зустрічей з працівниками поліції, суду та прокуратури, правової освіти батьків; проведення тематичних лекцій та бесід. Робота знаходить відображення у тих розділах перспективного плану, де передбачається моральне виховання учнів.

4. Робота з педагогічно занедбаними учнями. Робота цього напрямку передбачає навчання учнів прийомам та способам самостійної розумової діяльності, ліквідація прогалин у знаннях, виховання інтересу до загальноосвітніх знань, формування почуття впевненості у своїх силах та здібностях [4, с. 141].

Робота буде ефективною при використанні індивідуального підходу до учня на уроці, додаткових навчальних занять, залучення учнів до позакласних заходів пізнавального характеру, створення нормальних умов, праці та відпочинку учнів в сім'ї, заохочення за успіхи у навчанні. Зазначена робота може знайти відображення майже у всіх розділах перспективного плану, але насамперед там, де передбачається формування колективу учнів, виховання у них основ наукового світогляду, естетичне виховання.

5. Подолання недоліків фізичного розвитку та формування правильного розуміння здорового способу життя. Метою даного напрямку роботи буде вироблення у педагогічно занедбаних учнів звичок до правильного режиму

навчання, праці та відпочинку, відволікання від нерозумних та шкідливих для здоров'я занять, виховання негативного ставлення до куріння, алкоголю, наркоманії, формування необхідних гігієнічних навичок та звичок. Робота планується у зв'язку з вирішенням загальних завдань фізичного виховання учнів [19, с. 129].

6. Робота з батьками педагогічно занедбаних учнів. Найбільш важливий етап роботи вчителя з педагогічно занедбанними учнями – це вивчення умов життя та виховання учня в сім'ї, педагогічна та правова освіта батьків, координація виховних впливів на учнів, вжиття відповідних заходів з батьками, які ухиляються від виховання своїх дітей, а також негативно впливають на них.

2.3. Роль сім'ї у подоланні педагогічної занедбаності

Сім'я – це перший крок в житті людини. З раннього віку вона керує свідомістю, волею, почуттями дітей. Багато що залежить від того, які тут традиції, яке місце дитина займає в сім'ї, яке відношення до неї у сім'ї.

Під керівництвом батьків дитина набуває свій перший життєвий досвід, елементарні знання про навколишню дійсність, навички та вміння життя в суспільстві. Сила впливу сім'ї полягає в тому, що вона здійснюється постійно, протягом тривалого часу і в самих різних ситуаціях і умовах. Тому роль сім'ї в запобіганні педагогічної занедбаності не варто недооцінювати.

Сім'я сприяє не тільки формуванню особистості, а й самоствердженню людини, стимулює її соціальну, творчу активність, виявляє індивідуальність. Безпосередньо досвід дитини, набутий в сім'ї, в більш молодому віці, іноді стає єдиним критерієм ставлення дитини до навколишнього світу, людей. Правда, навіть в сімейному середовищі виховання може деформуватися, коли батьки хворіють, ведуть аморальний спосіб життя, не мають педагогічної культури і т.д.

Гостра соціальна криза в нашій країні позначилася не тільки на соціальному, а й на моральному здоров'ї сім'ї. Різноманітні причини сімейного неблагополуччя взаємопов'язані і взаємозалежні. Існує три групи причин неблагополуччя в сім'ї, які негативно впливають на дитину [31, с. 187]:

- кризові явища в соціально-економічній сфері, які безпосередньо впливають на сім'ю і знижують її виховний потенціал;
- психолого-педагогічні причини, пов'язані з внутрішньо-сімейними відносинами і вихованням дітей в сім'ї;
- біологічні причини (фізично або психічно хворі батьки, погана спадковість у дітей, наявність в сім'ї дітей з відхиленнями в розвитку або дітей-інвалідів).

Ослаблення або навіть розрив сімейних зв'язків між дітьми і батьками також викликають [41]:

- надмірна зайнятість батьків;

- конфліктна ситуація в сім'ї;
- пияцтво батьків;
- випадки жорстокого поводження з дітьми (фізичне, психічне, сексуальне насильство);
- відсутність сприятливої емоційної атмосфери в сім'ї;
- типові помилки батьків у вихованні дітей.

Стосовно батьків до виховання своїх дітей сім'ї педагогічно занедбаного школяра можна поділити на чотири найбільш типові групи.

Перша – об'єктивне, педагогічно грамотне ставлення батьків до своїх дітей. Такі сім'ї дуже рідкісні серед тих, звідки, зрештою, виходять педагогічно занедбані та підлітки. Проблеми виховання у сім'ях породжуються якимись непередбаченими зовнішніми обставинами.

Друга група – сім'я, де дитина – об'єкт безрозсудного обожнювання, де їй все дозволено, вся увага зосереджена на ній при байдужому або негативному ставленні до всіх інших дітей, що оточують її в школі. Категорія дещо поширеніша, ніж перша, але теж порівняно рідкісна.

Третя група – найпоширеніша серед сімей педагогічно занедбаних школярів, а серед сімей неповнолітніх правопорушників становить, за даними дослідження, майже п'яту частину. Це аморальні у різних відносинах батьки. Серед батьків – найчастіше алкозалежні, серед матерів – які ведуть безладне статеве життя і теж нерідко захоплюються алкоголем; сюди належать батьки, які відбули або відбувають покарання за скоєний ними злочин. Негативний вплив таких батьків на своїх дітей є очевидним [45, с. 54].

Найбільша група сімей педагогічно занедбаних школярів четверта, що становить основну, переважну частку. Це батьки, які не займаються вихованням своїх дітей, діючи за формулою: «Ми їх віддали до школи, нехай там і виховують». У цій групі сімей можна виділити три досить чіткі та типові підгрупи [51, с. 218]:

1. З ознаками зазначеної вище третьої групи (аморальні сім'ї);
2. Батьки, які не бажають турбувати себе вихованням дітей;

3. Здебільшого самотні матері, дуже зайняті своєю роботою і які не мають можливість приділяти належну увагу дитині.

У всіх цих групах неминуча бездоглядність дітей та підлітків, яка здебільшого призводить до педагогічної занедбаності.

Багато батьків перекладають всю відповідальність за виховання дитини на «плечі» освітніх установ. Діти приходять до школи з уже встановленими індивідуальними та особистісними особливостями. Школа може тільки коригувати, а іноді і виправляти, результати вже сформованого сімейного виховання. І все, що дитина отримає в школі, вона буде порівнювати з тим, що він вже знає з власного досвіду життя в сім'ї.

Правильні відносини між дітьми і дорослими, на думку педагогів і психологів, є найважливішим фактором розвитку дитини. Коли відносини розірвані, дитина відчуває відчай і схильність до різних дій. Провідним способом виховання є організація сімейного способу життя, це наслідування дій батьків дитиною. Для того щоб змінити поведінку дитини і себе в кращу сторону, батькам в першу чергу необхідно змінити себе.

Людина народжується як біологічна істота, але вона стає особистістю, засвоюючи соціальний досвід поведінки, який передається в процесі виховання і розвитку особистості від одного покоління до іншого. Батьки часто скаржаться, що вони працюють, зайняті, і не мають часу виховувати дітей. Психологи з'ясували, що батькам залишається всього 17 хвилин, щоб щодня виховувати дітей. Але батьки виховують дітей в сім'ї не тільки під час їх присутності, але і під час їх відсутності [51, с. 211].

Навчання в школі може бути успішним в тому випадку, коли сім'я з перших же років життя дитини піклується не тільки про її фізичний розвиток, а й про те, щоб мати можливість виховати в ній працьовитість, дисциплінованість, організованість, самостійність, відповідальність. Однак, виховуючи і навчаючи дитину, слід пам'ятати про одну дуже серйозну небезпеку – перетворення занять в щось нудне, нелюбиме, нав'язане дорослими і не потрібне самій дитині. Спілкування з батьками, в тому числі спільна діяльність, має дарувати дитині

задоволення і радість. А для цього необхідно, перш за все, щоб було весело і цікаво для самих дорослих.

Таким чином, дитина, що виховується в сім'ї з низьким рівнем емоційних зв'язків, має труднощі в спілкуванні з однолітками і її загальний рівень обізнаності нижчий, ніж у дитини, вихованої в сім'ї з високим рівнем емоційних зв'язків. Отже, можна зробити висновок, що діти, які вирости і розвивалися в сім'ї, де тісні емоційні зв'язки, більш психо- та соціально- підготовлені до шкільного навчання. Важливість того факту, що сім'я відіграє важливу роль у запобіганні педагогічної занедбаності в шкільному навчанні, має усвідомлювати кожен з батьків і допомагати своїй дитині. Це допоможе учневі самоствердитися в групі однолітків і уникнути багатьох проблем.

Робота з педагогічно занедбанними школярами полягає в подоланні педагогічної занедбаності, тобто в її перевихованні, але це дуже складна і копітка робота. Однією з умов ефективності корекційної роботи є встановлення довірливих відносин з дитиною, співпраця, бажання дитини щось змінити в своєму житті на краще і віра в те, що це можливо.

Висновки до розділу II

Значна роль у процесі подолання педагогічної занедбаності належить вчителю, який повинен сприймати дитину і виховувати її як особистість, яка має певні труднощі у спілкуванні та навчанні, проявах активності, зацікавленості та зосередженні уваги. Саме вчитель та інші педагогічні працівники, які взаємодіють з дитиною, мають зрозуміти її та допомогти їй у навчанні, здобутті навичок навчання та надати можливість самовиявитися в ньому. Також варто пам'ятати про виховання успіхом, яке допоможе дитині здобути віру у себе і свої можливості, отримати впевненість та мати натхнення ставати ще кращим.

Удосконалення навчально-виховного процесу, використання різних форм, засобів, співпраця з сім'єю допомагає вчителю правильно організувати роботу на уроці з педагогічно занедбанними дітьми. Подолання педагогічної занедбаності представляє собою виключно складний комплекс заходів, що носить індивідуально-орієнтований характер і потребує значних зусиль зі сторони всіх вчителів та батьків.

Психолого-педагогічні умови подолання педагогічної занедбаності передбачають систематичний характер роботи з цією категорією дітей. Перша умова подолання педагогічної занедбаності є педагогічною і передбачає систему важливих вимог-орієнтирів, які забезпечують ефективність і якість освітнього процесу. Ці вимоги мають працювати у комплексі і не суперечити одна одній. Друга умова – психологічна. Вона передбачає наявність установок, які забезпечують здоровий розвиток психічних процесів.

Основними шляхами у роботі з педагогічно занедбанними учнями молодшого шкільного віку є:

1. Вивчення учнів, виявлення важких дітей та дітей, що знаходяться у групі ризику, організація індивідуальної навчально-виховної роботи.
2. Корекція недоліків морального та фізичного розвитку.
3. Виховання правильного ставлення до закону та навичок правомірної поведінки.

4. Робота з педагогічно занедбаними учнями.

5. Подолання недоліків фізичного розвитку та формування правильного розуміння здорового способу життя.

6. Робота з батьками педагогічно занедбаних учнів.

Дотримання цих шляхів роботи з педагогічно занедбаними учнями та їх батьками має бути комплексним та систематичним, адже подолання педагогічної занедбаності дуже складна та копітка робота.

РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО КОРЕКЦІЇ ПРОЯВІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЗАНЕДБАНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Мета та зміст експериментального дослідження

Для діагностики дослідження педагогічної занедбаності у дітей молодшого шкільного віку було обрано учнів 2 класу міської та сільської шкіл: Чернігівська загальноосвітня школа №7 та Пакульська гімназія. Загальна кількість учнів – 20 учнів Чернігівської загальноосвітньої школи №7 (вчитель-класовод – Гречихіна С. І.) та 20 учнів Пакульської гімназії (вчитель-класовод – Маркович В. О.).

Мета дослідження: діагностика та корекція проявів педагогічної занедбаності у дітей молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

- діагностування в учнів педагогічної занедбаності;
- розробка індивідуальних програм для корекції педагогічної занедбаності в учнів;
- організація підтримки учнів з педагогічною занедбаністю.

Виходячи з характеристик сутності педагогічної занедбаності, можна виділити змістовні критерії її діагностики:

1. Характер виховного оточення: Тест «Кінетичний малюнок сім'ї» Р. Бернса та С. Кауфмана дає багату інформацію про суб'єктивну сімейну ситуацію досліджуваного учня. Він допомагає виявити взаємини в сім'ї, що викликають тривогу у дитини, показує, як вона сприймає інших членів сім'ї та своє місце серед них [40, с. 25].

Тест складається з двох частин: малювання своєї сім'ї та бесіда після малювання. Для виконання тесту дитині дається стандартний аркуш паперу для малювання, олівець та гумка. Запропонуйте: «Будь ласка, намалюй свою сім'ю»

так, щоб її члени були чимось зайняті». На всі уточнюючі питання слід відповідати без будь-яких вказівок, наприклад: «Можеш малювати, як хочеш». Під час малювання вчителю варто записувати всі спонтанні висловлювання дитини, стежити за її мімікою, жестами, а також фіксувати послідовність малювання [40, с. 25].

Після того, як малюнок закінчено, з дитиною проводиться розмова за наступною схемою:

- 1) Хто намальований малюнку, що робить кожен член сім'ї?
- 2) Де працюють і навчаються члени сім'ї?
- 3) Як у сім'ї розподіляються домашні обов'язки?
- 4) Які взаємини дитини з іншими членами сім'ї?

2. *Характер виховно-освітньої роботи з дітьми:* Для вивчення ступеня розвитку основних компонентів педагогічної взаємодії ми використовували методику, розроблену Л. В. Байбородовою [25, с. 34].

Професор Л. В. Байбородова пропонує типологію педагогічної взаємодії, що враховує рівень розвитку таких характеристик, як: взаємопізнання, взаєморозуміння, взаємовідносини, взаємовплив.

Учням пропонується ряд думок про взаємини з вчителем. Свою згоду з цим судженням учень фіксує знаком «+», а незгода - знаком «-».

1. Вчитель вмів передбачити результати роботи. +
2. Мені важко ладнати з вчителем. -
3. Вчитель-справедлива людина. +
4. Вчитель вміло допомагає мені долати труднощі. +
5. Вчителю явно не вистачає чуйності. -
6. Думка вчителя для мене є важливою. +
7. Вчитель ретельно планує виховну роботу з нами. +
8. Я цілком задоволений вчителем. +
9. Вчитель недостатньо вимогливий до мене. -
10. Вчитель завжди може дати розумну відповідь. +
11. Я повністю довіряю вчителю. +

12. Оцінка вчителя дуже важлива для мене. +
13. Вчитель здебільшого працює за шаблоном. -
14. Працювати з вчителем – одне задоволення. +
15. Вчитель приділяє мені мало уваги. -
16. Вчитель не враховує мої індивідуальні здібності. -
17. Вчитель погано відчуває мій настрій. -
18. Вчитель завжди вислуховує мою думку. +
19. У мене немає сумнівів у правильності засобів та методів, які застосовує вчитель +
20. Я не ділюся своїми думками з вчителем. -
21. Вчитель постійно вказує на мої помилки. -
22. Вчитель добре знає мої слабкі та сильні сторони. +
23. Я хотів би стати схожим на вчителя. +
24. У нас із вчителем склалися ділові відносини +

Обробка результатів

У запропонованому тексті представлені знаки для ідеального стану взаємодії учителя та учня. Збіг реального та ідеального знаків фіксується одним балом, потім підраховується кількість збігів за кожним компонентом. Когнітивний компонент включає фрази 1, 4, 7, 10- 13, 16, 19, 22; емоційний – 2, 5, 8, 11, 14-17, 20; поведінково-вольовий - 3, 6, 9, 12-15, 18-21, 24.

Підраховується середнє арифметичне за кожним компонентом: число збігів ідеальних та реальних знаків ділиться на загальну кількість фраз, що відносяться до прояву даного компонента. Чим ближче середнє арифметичне наближається до значення «1», тим вище рівень розвитку компонента. Запропоноване опитування складне для обробки, але дає цілісну та всебічну інформацію про взаємодію вчителя із кожним учнем.

3. *Характер внутрішньої позиції дитини:* Для цього дослідження ми використовували Тест «Дім, дерево, людина» – це проектна методика дослідження особистості була запропонована Дж. Буком [10, с. 154].

Суть методики полягає в наступному: досліджуваному пропонується намалювати будинок, дерево та людину, потім проводиться опитування за розробленим планом.

Інтерпретація ознак у тесті

Будинок старий, що розвалився – іноді суб'єкт у такий спосіб може висловити ставлення до себе.

Будинок вдалині – відчуття відкинутості (відчуження).

Будинок поблизу – відкритість, доступність та (або) почуття теплоти та гостинності.

План будинку (проекція згори) замість самого будинку – серйозний конфлікт.

Різні споруди – агресія спрямована проти фактичного господаря вдома чи бунт проти того, що суб'єкт вважає штучними та культурними стандартами.

Дерева часто символізують різних людей. Якщо вони начебто «ховають» будинок, може мати місце сильна потреба залежності при домінування батьків.

Кущі іноді символізують людей. Якщо вони тісно оточують будинок, може мати місце сильне бажання захистити себе захисними бар'єрами.

Кущі хаотично розкидані по простору або по обидва боки доріжки – незначна тривога в рамках реальності та свідоме прагнення контролювати її.

Кількісна оцінка тесту здійснюється на основі симптомокомплексів. Кожен симптомокомплекс складається із показників, які оцінюються балами; якщо показник відсутній, ставиться 0. Наявність деяких ознак оцінюється залежно від рівня виразності. Так, наявність хмар на 1 малюнку – 1 бал, на двох – 2 бали, на трьох – три бали (симптомокомплекс «тривожність»).

За наявності більшості ознак ставиться 1 або 2 бали в залежності від значущості даної ознаки інтерпретації одного чи всіх малюнків тесту.

Максимально можливі бали у методиці «Дім. Дерево. Людина»:

Незахищеність – 32 бали

Тривожність – 33 бали

Недовіра до себе – 8 балів

Почуття повноцінності – 16 балів

Ворожість – 15 балів

Конфліктність – 23 бали

Проблеми спілкування – 18 балів

Депресивність – 10 балів.

4. Діагностика педагогічної занедбаності дитини (Р. В. Овчарова)

Метою діагностики є раннє виявлення ознак та проявів педагогічної занедбаності дітей – визначення рівня деформації та характеру дисгармонії різних сторін, якостей та властивостей особистості, виявлення шляхів та способів їх профілактики та корекції; прогнозування подальшого розвитку дитини.

Діагностично значущими ознаками педагогічної занедбаності є:

- 1) порушення образу «Я», виражене в неадекватній самооцінці та рівні домагань;
- 2) низький соціальний статус, що виявляється у неприйнятті однолітками, відкидання батьками та обструкції педагогів;
- 3) труднощі у навчальній діяльності, пов'язані з дисгармоніями розвитку соціально-педагогічного генезу;
- 4) неадекватна поведінка у соціальних ситуаціях;
- 5) гіперсоціалізованість та авторитарність педагогів та батьків.

Автором книги, Р. В. Овчаровою, розроблено метод комплексної експрес-діагностики стану педагогічної занедбаності дітей. В основі методу лежать незалежні характеристики дитини педагогом та психологом [53, с. 83].

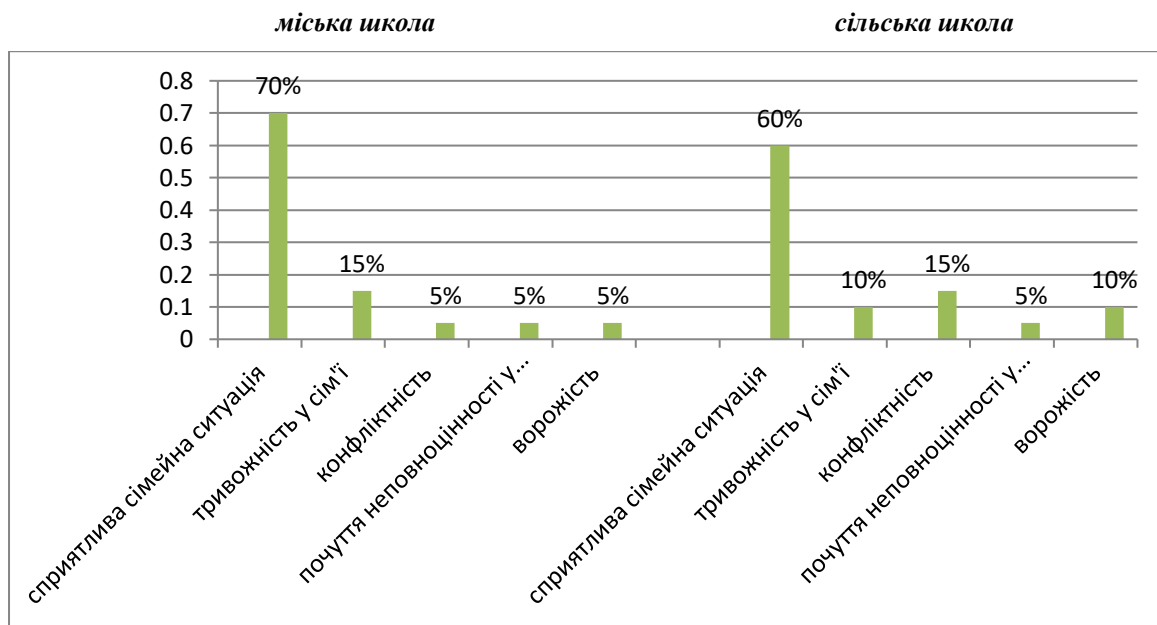
Метод визначає наявність чи відсутність стану, виявляє картину основних відхилень та недоліків, викликаних цим станом, та приблизний рівень цих відхилень.

Цей метод використовується одночасно зі спостереженням за дітьми, що паралельно ведуть педагоги, психологи.

2.2. Результати проведеного експерименту

Використовуючи обрані методики для діагностики педагогічної занедбаності учнів 2 класу, нам вдалося виявити наступні результати:

1. Проведена діагностика виховного оточення учнів представлено на діаграмі (Діаграма 2.1.).

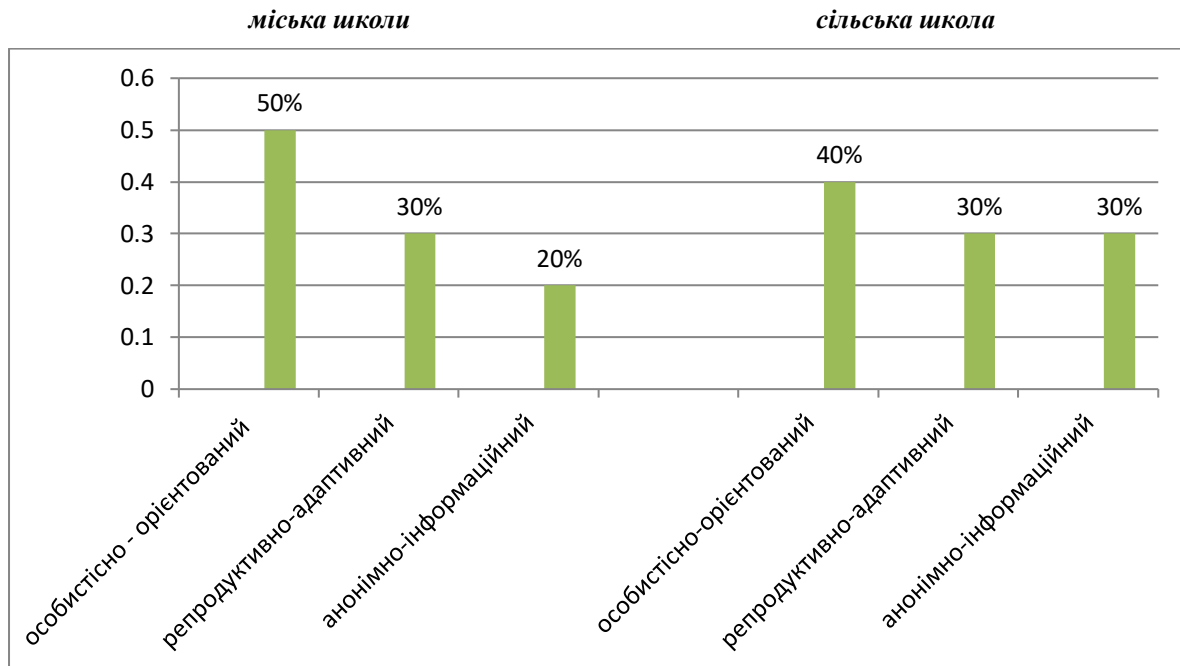

Діаграма 2.1. Характер виховного оточення учня

За результатами діаграми бачимо, що в учнів міської школи сприятлива сімейна ситуація є кращою, і становить 70 %, тоді як в учнів сільської школи вона становить 60 %. Тривожність в родині учнів міської школи складає 15 %, і є вищою ніж у учнів сільської школи – 10 %. Почуття неповноцінності учнів двох шкіл є рівним – 5 %. Почуття ворожості в учнів сільської школи на 5 відсотків вище (10 %), ніж в учнів міської школи (5 %).

У цілому характер виховного оточення учнів міської школи є сприятливішим, ніж в учнів сільської школи, що видно з результатів проведеної діагностики.

2. За наступним критерієм – характер виховно-освітньої роботи з дітьми отримані такі результати (діаграма 2.2.).

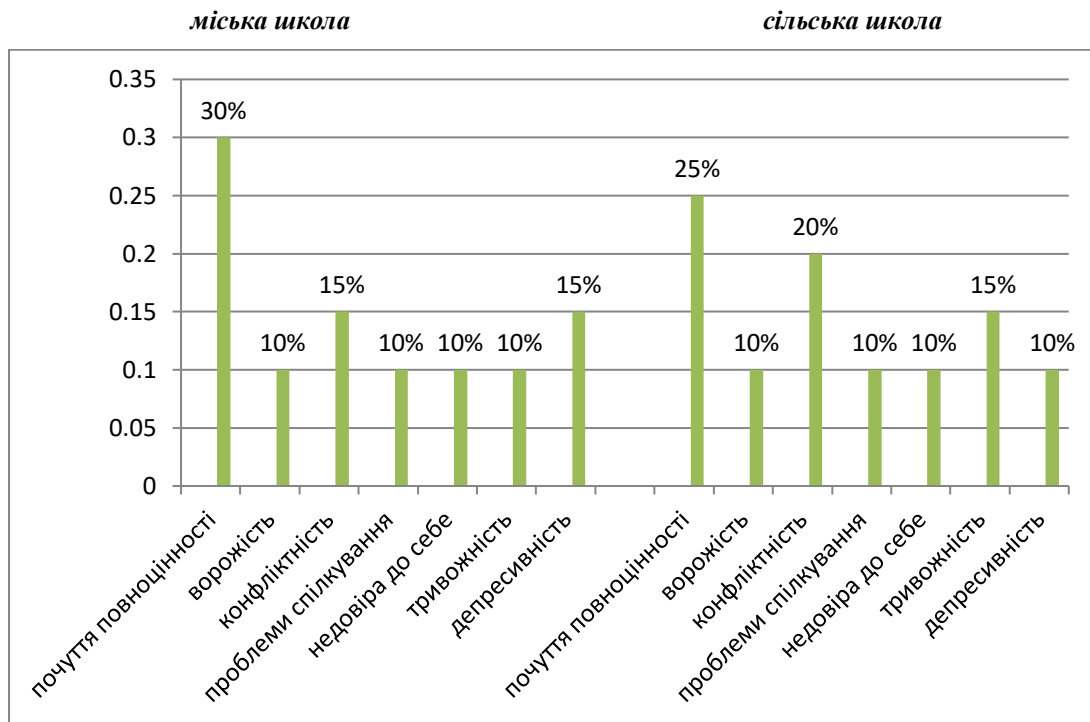

Діаграма 2.2. Характер виховно-освітньої роботи з учнями 2 класу

Як бачимо з діаграми, особистісно-орієнтований характер виховної роботи з дітьми переважає в учнів обох шкіл, відповідно 50% – в учнів міської школи, та 40% – учнів сільської школи. Репродуктивно-адаптивний у двох класах – 30%, анонімно – інформаційний – 20% учнів міської школи, та 20% – учнів сільської школи.

Результати методики показали недостатній рівень особистісно-орієнтованого характеру виховання. Хоча у міській школі цей напрям виховання становить більший відсоток ніж у сільській, він не є переважаючим.

3. Результати діагностики характеру внутрішньої позиції дитини представлені на діаграмі 2.3..

Діаграма 2.3. Характер внутрішньої позиції дитини

Результати діагностики за цим критерієм виявилися такими: почуття повноцінності відчувають 30 % – міської, та 25 % – сільської шкіл. Рівень ворожості обох класів має однаковий відсоток – 10. Діти сільської школи є більш конфліктними (20 %), ніж учні міської школи – 15 %. Проблеми у спілкуванні і недовіру до себе відчувають 10 % учнів обох шкіл. Учні сільської школи є більш тривожними, а міської більш депресивними, що видно на діаграмі.

4. Також нами було використано комплексну експрес-діагностику педагогічної занедбаності дітей Р. В. Овчарової. За наслідками комплексної експрес-діагностики дітей були виявлено різні ступені занедбаності в учнів:

1. Троє хлопців є учнями міської школи. В учнів є пропуски занять у школі без поважних причин. Відставання у навчанні відбувається через брак уваги з боку батьків.

Збіги за першою шкалою (властивості самосвідомості) свідчать про неадекватну самооцінку, соціальну непристосованість, у твердженнях другої шкали (властивості спілкування) містяться вказівки на низький соціальний

статус дітей, третя шкала (властивості навчальної діяльності) свідчить про порушення у навчально-пізнавальній активності, також за 4 (загальна тривожність) та 5 (виховний мікросоціум) шкалами відбиваються несприятлива сімейна та шкільна атмосфера, авторитарно-гіперсоціалізований тип ставлення до дитини, що стримує активність та самовираження.

Ступінь педагогічної занедбаності легкий – 23%.

2. Анастасія та Данило є учнями сільської школи. На уроки ходять з небажанням, творчі та індивідуальні завдання регулярно не виконують. Під час опитування з'ясувалося, що спрямованість інтересів найбільша на трудову та спортивну діяльність. Діти рідко беруть участь у громадських справах. Збіги за другою шкалою (властивості спілкування) стосуються потреби дітей у визнанні та її незадовільній потребі у спілкуванні, свідчать про соціальну неактивність дітей та низьку соціальну рефлексію.

Третя шкала (властивості навчальної діяльності) говорить про порушення у навчально-пізнавальній активності дітей, характеризує несформованість усвідомленості та цілеспрямованості навчання.

Четверта шкала (загальна тривожність) характеризує сімейну тривожність двох учнів.

педагогічна занедбаність перебуває у вираженій мірі – 38%.

3. Троє хлопців є учнями сільської школи. Діти не пропускають заняття без поважних причин, але успішність низька. Відставання у навчанні відбувається також за медичними показаннями: слабка здоров'я, часто хворіють. Творчі та індивідуальні завдання періодично не виконують. Перша шкала (властивості самосвідомості) свідчить про неадекватну самооцінку та рівні домагань. Третя шкала (властивості навчальної діяльності) показує порушення у навчально-пізнавальній активності, характеризує несформованість усвідомленості та цілеспрямованості навчання. Четверта шкала (загальна тривожність) характеризує сімейну та шкільну тривожність дітей. Педагогічна занедбаність перебуває на низькому ступені – 18%.

За основу корекційної роботи вчителя з цими учнями були обрані:

- технологія створення сприятливої соціальної ситуації для кожного учня;
- різні напрями корекційної програми для дитини та її оточення.

Для збору даних про проблему педагогічної занедбаності та розвитку кожного учня та проектування корекційної роботи з самими учням були заведені щоденники на кожну педагогічно занедбану дитину – «Щоденник педагогічних спостережень» (Додаток А).

Таким чином, за результатами діагностики були виявлені діти, які склали «групу ризику»: 5 учнів сільської школи, та 3 учнів міської школи, всі вони мають високий ступінь педагогічної занедбаності. З цими дітьми була намічена корекційна робота для подолання педагогічної занедбаності шляхом впровадження у освітній процес технології створення сприятливої соціальної ситуації (Додаток Б).

3.3. Розробка методичних рекомендацій і корекція проявів педагогічної занедбаності у дітей початкових класів

Конкретні обставини зумовлюють використання тих чи інших прийомів створення сприятливої соціальної ситуації. У цьому дослідженні для створення ситуації успіху на уроці були використані прийоми: емоційна розвантаження, зміна завдання за бажанням і можливостями учня, допомога класу, «швидка допомога» (звернення до вчителя, до сильнішого учня тощо), «підказка» (робота з підручником).

Для створення позитивного настрою на початку уроку вчителем використовувався емоційне налаштування, а саме застосування віршів, що налаштовують на роботу. Поетичні рядки:

- створюють позитивний емоційний фон уроку;
- створюють атмосферу відвертого спілкування;
- тактовно спрямовують діяльність дітей;
- мотивують учнів на активну діяльність.

Давайте привітаємось,

Давайте посміхнемося,

Давайте в очі глянемо,

І нам тепліше стане.

Раз рука, два рука,

Раз плече, два плече.

Голова вліво, вправо подивилась,

Привітались і здружились.

На мотиваційному етапі вчитель дає установку на успішне виконання завдання. За допомогою сильного емоційного підкріплення («У тебе сьогодні все вийде», «Я навіть не сумніваюся в успішному результаті») вчитель дає впевненість учням впоратися із завданням. Вчитель нагадує, що діти вже попрацювали над своїми помилками, і сьогодні результати будуть кращими, ніж минулого разу. Іншими словами, вчитель, спираючись на емоційну пам'ять учнів,

організує певні ситуації з метою актуалізувати чи нейтралізувати емоції для майбутньої діяльності.

Під час організаційного етапу (безпосередньо виконання завдання учнями) вчитель контролює виконання завдань педагогічно занедбаними учнями, уточнюючи, чи все гаразд, чи немає труднощів. Шляхом натяку, побажання досягається приховане інструктування учнів в способах рішення («Можливо, найкраще почати з.....», «Виконуючи роботу, не забудьте про.....»). Для таких учнів, що насилу включаються в роботу та часто відволікаються, має бути обов'язковий контроль часу: учитель нагадує, що до кінця роботи залишилося 5, 4, 3 хвилини. Якщо учень не справляється із завданням, вчитель дає додаткову можливість: хто не встиг закінчити роботу, може завершити її як матиме вільний час.

На кожному уроці використовувався диференційований підхід.

На уроках читання вже читаючим дітям вчитель пропонує прочитати розповідь та відповісти на запитання. Для тих, хто читає по складах завдання даються за індивідуальними картками.

З дітьми, хто не читає зовсім, працює вчитель, створюючи ситуацію успішного складання складів. Злиття приголосного та голосного проводимо за допомогою «чоловічка, що біжить», а так само використовуємо «Складовий будиночок», який «будуватиме» сама дитина в міру вивчення складів-злиттів.

Для подолання страху, що заважає продуктивним діям при рішенні прикладів з математики використовувалися картки з секретом. Перевіряючи рішення прикладів, діти бачили числа, що з'являються – відповіді та раділи власному правильному рішенню.

Для подолання страху перед усними відповідями учнів, використовувалася похвала не тільки вчителя, а й однокласників («Ромо, молодчина!», «Як швидко ти вирішив, Денисе!», «Яка цікава розповідь вийшла у тебе, Кирило!»). Таким чином вчитель формував в учнів бачення найменшого позитивного результату у навчальній діяльності однокласника.

Для створення настрою на успіх кожному з дітей пропонувалося невелике творче завдання: самостійно обрати та продекламувати вірш на наступному уроці української мови чи намалювати ребус на альбомному аркуші, створити малюнок до прочитаного оповідання тощо. За свій виступ перед класом учень отримував бурю оплесків однокласників та емоційне піднесення на виконання наступного завдання. Кожну роботу учня вчитель коментував, відзначаючи найменший успіх, наголошуючи, що учень «раніше цього не вмів, а тепер навчився».

На результативному етапі усвідомлене ставлення учнів до результатів має стати стимулом до майбутньої діяльності. Тут вчитель не лише ставить відмітку, але й зазначає досягнення учня, щоб стимулювати бажання з бажанням вчитися далі («Найбільше мені у твоїй роботі сподобалося...», «Найвищої похвали заслуговує ця частина твоєї роботи», «Тобі особливо вдалося...»). Переживши заслужене почуття успіху, школяр хоче його повторити і закріпити. Він починає самостійно шукати шляхи для досягнення успіхів у навчанні, так як це надає йому впевненості у власних силах, що позитивно впливає на взаємини з оточуючими.

Батьків Анастасії познайомили з алгоритмом створення ситуації успіху в сім'ї, щоб створити умови, за яких дитина, виконуючи навчальне завдання, несподівано для себе дійде до висновку, що розкриває невідомі йому раніше можливості (Додаток В).

Для Романа та Олександра пропонувалися індивідуальні та групові завдання різних рівнів складності. Кожен із учнів вибирав собі завдання: намалювати малюнок на тему, підібрати приказки, написати невелику розповідь. Щодо Дмитра та Кирила була використана колективна форма навчання: виконуючи роботу в парі, діти отримали можливість справлятися із завданнями успішно.

Для розвитку активної позиції учнів у навчальній діяльності, їх самостійності, ініціативності Денису, Дмитру, Кирилу пропонувалася спільна робота над проектами: «Мої домашні тварини», «Виготовлення годівничок»,

«Ми – спортивна нація», а також участь у виховному заході «Подорож до країни корисних продуктів» (Додаток Г).

Таким чином, сприятлива соціальна ситуація, реалізуючи навчальні та виховні завдання, на мотиваційному етапі була основою для формування позитивних емоцій до майбутньої діяльності, на організаційному – забезпечувала умови успішного виконання завдання, роблячи цей процес емоційно та інтелектуально привабливим для учня, на результативному – посилювала активне ставлення до навчання і до нової діяльності.

Для розвитку логічного мислення цих дітей вчитель залучав до цікавих інтелектуальних занять. Використовувалося читання книг із переказом, рішення логічних математичних завдань, деякі комп'ютерні ігри-стратегії.

З кожним учням після уроків вчитель проводив коригувальні заняття (10-15 хвилин) для подолання інтелектуальних труднощів при навчання у школі, розвитку творчого потенціалу кожної дитини (Додаток Д). Дані заняття сприяють розвитку пам'яті, мислення та уваги.

Для стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної та ігрової діяльності учнів, вчителем використовувалися пізнавальні ігри, створення ситуацій цікавості, ситуацій опори на життєвий досвід.

Порушення звуковимови спостерігалось у двох учнів – у Олександра та Кирила. З цими учнями проводив роботу шкільний логопед, використовуючи методики корекцій недоліків вимови звуків: артикуляційну гімнастику, постановку звуку, методи та прийоми, що розвивають увагу, пам'ять, мислення, дрібну моторику.

Учнів з педагогічною занедбаністю вчитель якнайчастіше залучав до дидактичних ігор (Додаток Е).

Всі позакласні заходи, що проводилися, будувалися на основах довіри, взаєморозуміння, доброзичливості. Діти знали, що отримають необхідну допомогу при труднощах, вони були налаштовані на свою успішність.

Якоюсь мірою компенсувати нестачу позитивних емоцій в учнів допомагали позакласні заходи, концерти, які проводяться спільно з батьками:

концерт-запис до Дня Матері «Мама – головне слово на світі», командна гра «До вершин Олімпу», свято «В гостях у новорічної ялинки». Такі заходи змінювали загальний емоційний стан дітей. Вони ставали активними, впевненими у своїх діях, у них став переважати бадьорий, веселий настрій, з'явився пізнавальний навчальний інтерес та мотивація досягнення, зник мотив «уникнення невдачі».

Для створення в класі атмосфери доброзичливості взаєморозуміння проводилися різні свята, пікніки на шкільному подвір'ї, тематичні тижні та дні, екскурсії, дні іменинників. Під час створення ініціативних груп з підготовки колективних справ враховувалися інтереси дітей, їх симпатії тощо.

Планомірно велося вивчення умов життя та виховання учня в сім'ї, педагогічна та правова освіта батьків, координація виховних впливів на учнів.

У роботі з батьками використовувалися батьківські дискусії на теми виховання, індивідуальні консультації, груповий аналіз сімейних комунікацій, аналіз характеристик «ідеального батька та дитини».

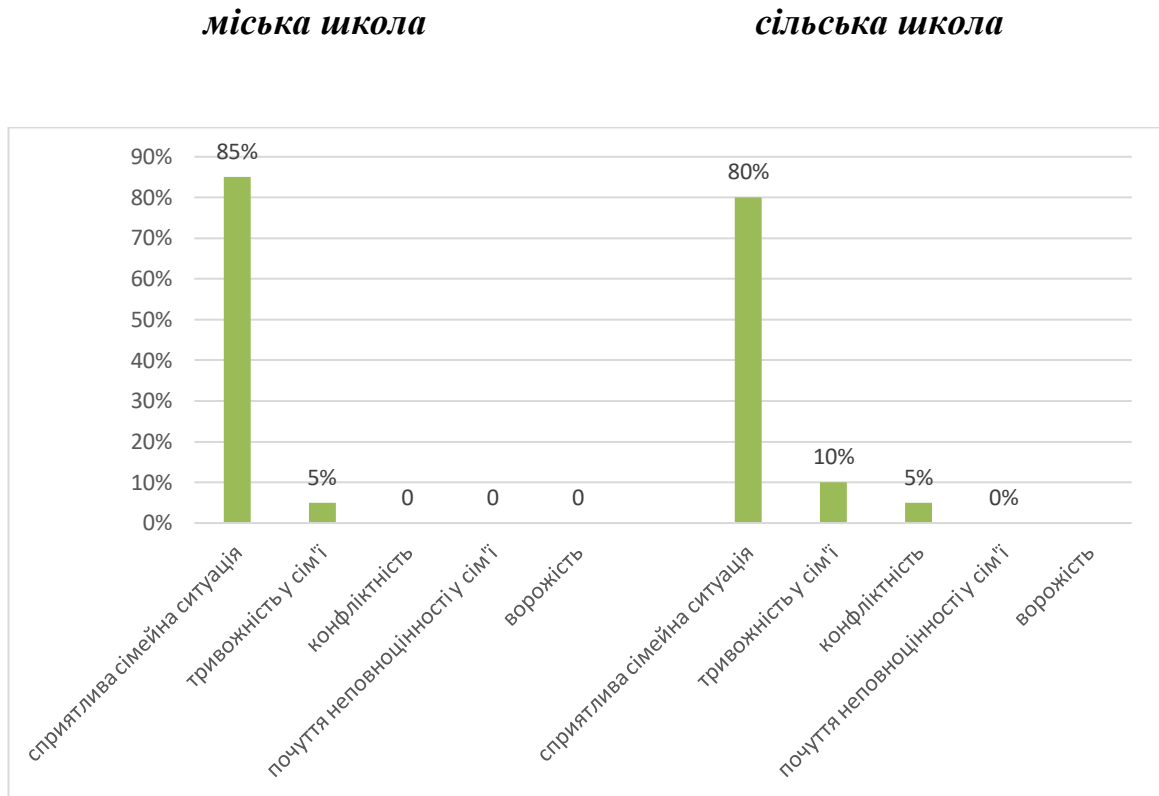
Подолання педагогічної занедбаності учнів велося за умов створення ситуації успіху, як на уроках, і у позаурочний час.

У класі була створена сприятлива емоційна атмосфера на уроках для того, щоб учень відчував себе на заняттях комфортно та навчався із задоволенням. Усі ситуації успіху були спрямовані на здобуття максимально високого результату у навчанні, вихованні та розвитку особи.

У результаті проведення корекційних заходів, реалізації поставлених завдань ми отримали такі показники:

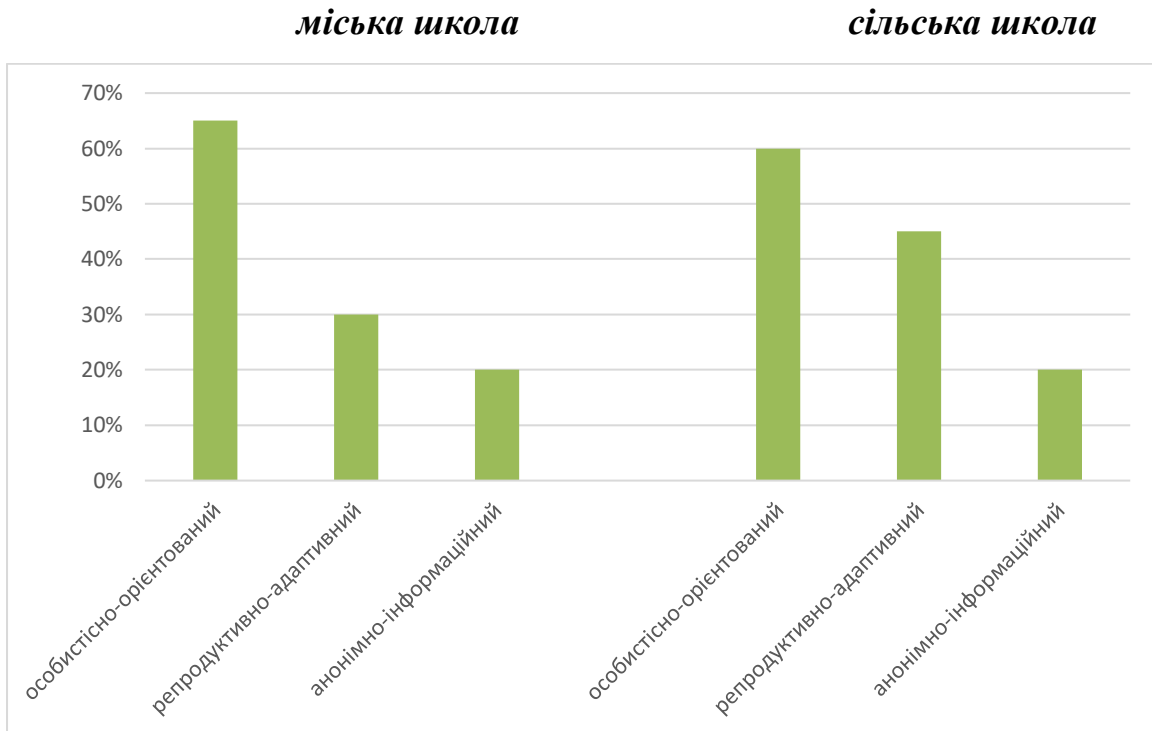
За результатами повторної діагностики виховного оточення учнів другого класу ми з'ясували, що сприятлива сімейна ситуація в учнів обох шкіл покращилась і становить 80% у сільській школі та 85% у міській. Тривожність у родині учнів сільської школи становить 10% (показник не змінився) та 5% у учнів міської школи. Конфліктність залишилася лише в одного учня сільської школи, що становить 5% досліджуваних. Почуття неповноцінності було наявне у одного учня міської школи та одного учня сільської школи – в обох випадках

піддалося корекції, що тепер становить 0%. Почуття ворожості в учнів сільської школи становить 5%, міської школи - 0% (діаграма 3.1).

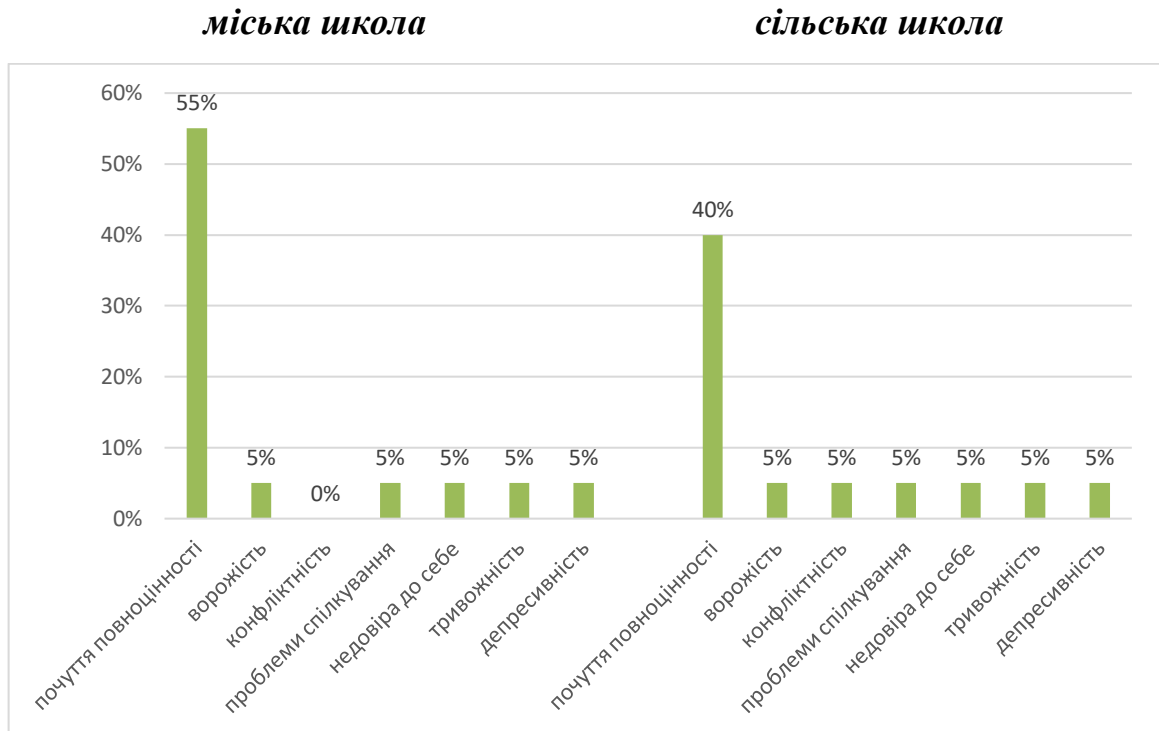
Діаграма 3.1. Характер виховного оточення учня

За характером виховно-освітньої роботи з дітьми у міській школі підвищився на 15% особистісно орієнтований характер виховної роботи і тепер становить 65%, а у сільській на 20%, тобто тепер 60%. Анонімно-інформаційний рівень лишився з такими ж показниками – у обох шкіл по 20%. Репродуктивно-адаптивний компонент становить 30% у міській школі (результат не змінився) та 45% у сільській школі (було 30%). При повторній діагностиці чітко видно позитивні зміни у виховній та освітній роботі вчителя з учнями другого класу (діаграма 3.2).

Діаграма 3.2. Характер виховно-освітньої роботи з учнями 2 класу

Критерії характеру внутрішньої позиції дитини також змінилися. Почуття повноцінності мають 55% міської школи (на 25% більше, ніж на першому етапі дослідження) та 40% сільської школи (на 15% покращився результат). Рівень ворожості знизився на 5% з 10% в обох школах, що демонструє, що і в сільській, і в міській школах залишилося по одній дитині, яка має ворожі наміри відносно оточуючих. Конфліктним залишається один учень сільської школи – 5%, у міській школі вдалося позбутися цього показника. Проблеми у спілкуванні та недовіру відчувають 5% учнів обох шкіл, до такого ж відсотка знизилися показники депресивності та тривожності (діаграма 3.3).

Діаграма 3.3. Характер внутрішньої позиції дитини

Учням, у яких під час первинної діагностики було встановлено легкий (низький) ступінь педагогічної занедбаності, вдалося позбутися його.

Учні, які мали виражену міру педагогічної занедбаності тепер мають її легкий ступінь, який найбільше виражений у низькій, але продуктивній соціальній активності та сімейній тривожності.

Двоє з трьох учнів сільської школи залишилися з легким (низьким) ступенем педагогічної занедбаності (18%) через велику кількість пропусків занять за медичними показаннями.

Високий ступінь педагогічної занедбаності мали 5 учнів сільської школи та 3 учні міської школи. Під час повторної діагностики високий рівень педагогічної занедбаності залишився лише в одного учня сільської школи (5%).

Наведені вище показники показують результативність проведеної нами роботи стосовно корекції педагогічної занедбаності у молодших школярів.

Висновки до розділу III

Дослідження показало, що система роботи з педагогічно занедбаними учнями та їхня корекція була ефективною, адже значно змінився характер внутрішньої позиції дітей. Учні стали охочіше вступати у взаємодію з учителем, стали менш дратівливими. Багато хто вже не відчуває значних труднощів у спілкуванні. В учнів зникла тривожність, знизилася ворожість і агресивність стосовно оточуючих. Більшість учнів стали активніше брати участь у навчальній та позанавчальній діяльності.

Завдяки створенню сприятливої соціальної ситуації, учні стали більш активними, вільно висловлюють свої думки, активно беруть участь у класних, загальношкільних та районних заходах, зважають на думку однокласників, вислуховують і приймають думки оточуючих.

Як показало дослідження, створення ситуації успіху сприяє розвитку пізнавальних інтересів в учнів, самостійності учнів у навчальній діяльності, підвищує їх інформаційну культуру та формує стійку мотивацію до вивчення предметів.

Спільне програмування змісту профілактичної роботи; спільна практична діяльність з реалізації наміченої програми корекції педагогічної занедбаності; спільний аналіз її результатів дав позитивні результати.

Таким чином, дослідження доводить, що процес педагогічної корекції педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку буде успішним при системній роботі.

ВИСНОВКИ

У ході цієї роботи було проаналізовано існуючі підходи до поняття «педагогічна занедбаність» (І. М. Гайдай, М. Манчуленко, Б. О. Кравченко, Н. І. Куб'як, В. П. Вовк, В. Бондаренко, Н. В. Самойлова). Було визначено, що педагогічна занедбаність – це стан протилежний розвиненості, навченості, відсутність необхідного запасу знань, нерозривність навчально-пізнавальних мотивів.

До зовнішніх причин педагогічної занедбаності в дитячому віці відносяться: дефекти сімейного виховання, на які нашаровуються недоліки та недостатність виховно-освітньої роботи в дитячому садку та школі. Внутрішніми причинами можуть бути індивідуальні особливості дитини (генотип, стан здоров'я, домінуючий психоемоційний стан, внутрішня позиція, рівень активності у взаємодії з оточуючими та ін.).

Можна виділити три ступені педагогічної занедбаності дітей:

Латентний (легкий) ступінь занедбаності характеризується кількісною динамікою, незначними, важко відрізнюваних від вікових проявів відхиленнями у соціальному та моральному розвитку дитини.

Початковий (середній) ступінь педагогічної занедбаності характеризується поглиблення відхилень у соціальному та моральному розвитку дитини. При вираженому ступені занедбаності кількісна динаміка переходить у якісну: дедалі слабше виявляються позитивні якості особистості.

Виражена ступінь педагогічної занедбаності характеризується переважанням якісних характеристик над кількісними. Позитивні властивості практично не проявляються, якщо на попередніх етапах розвитку вони не знаходили підтримки і підкріплення.

Зі сказаного вище, можна зробити висновок, що педагогічна занедбаність виникає там, де не створюються умови для повноцінної соціалізації та індивідуалізації особистості дитини, де навколишнє мікросередовище негативно впливає на формування особистості дитини як суб'єкта власного життя, і вона не

отримує достатньої свободи для прояву своєї активності у взаємодії з предметним та соціальним середовищем.

Винятково важлива роль у попередженні та подоланні педагогічної занедбаності належить вчителю, його вмінню бачити дитину з усіма її індивідуальними особливостями, труднощами у спілкуванні, навчанні, прояві активності, досвіду роботи з важкими дітьми, зацікавленості та активності в цілеспрямованій роботі з учнями. Саме вчителю відводиться особлива роль у вмінні зрозуміти дитину та допомогти їй у навчанні, в оволодінні навичками навчання, у самовиявленні в ньому.

Удосконалення освітнього процесу, використання різних форм, засобів, співпраця з сім'єю допомагає вчителю правильно організувати роботу на уроці з педагогічно занедбанними дітьми. Подолання педагогічної занедбаності представляє собою виключно складний комплекс заходів, що носить індивідуально-орієнтований характер і потребує значних зусиль зі сторони всіх вчителів та батьків.

Розглядаючи психологічні умови подолання педагогічної занедбаності, варто наголосити на системному характері роботи з такою категорією дітей. Виділяють дві умови подолання педагогічної занедбаності: педагогічні та психологічні. Педагогічні умови розглядаються як система важливих вимог-орієнтирів, дотримання яких забезпечує ефективність і якість функціонування педагогічного процесу.

Діти, які вирости і розвивалися в сім'ї, де тісні емоційні зв'язки, більш психо- та соціально підготовлені до шкільного навчання. Важливість того факту, що сім'я відіграє важливу роль у запобіганні педагогічної занедбаності в шкільному навчанні, має усвідомлювати кожен з батьків і допомагати своїй дитині. Це допоможе учневі самоствердитися в групі однолітків і уникнути багатьох проблем.

Робота з педагогічно занедбанними школярами полягає в подоланні педагогічної занедбаності, тобто в її перевихованні, але це дуже складна і копітка робота. Однією з умов ефективності корекційної роботи є встановлення

довірливих відносин з дитиною, співпраця, бажання дитини щось змінити в своєму житті на краще і віра в те, що це можливо.

У цій роботі корекція педагогічної занедбаності в молодшому шкільному віці передбачала комплексний вплив на особистість занедбаної дитини, її самосвідомість, спілкування та діяльність та торкалася мотиваційно-потребової, емоційно-вольової, інтелектуальної та поведінкової сфери особистості.

За результатами проведеного експерименту покращилася сприятлива сімейна ситуація в учнів обох шкіл: з 60% до 70% у сільській школі та з 80% до 85% у міській. Тривожність в родинях учнів міської школи зменшилася з 15% до 5%, в сільській – показник залишився на тому ж рівні 10%. За характером виховно-освітньої роботи з дітьми у міській школі підвищився на 15% особистісно орієнтований характер виховної роботи і тепер становить 65%, а у сільській на 20%, тобто тепер 60%. Критерії характеру внутрішньої позиції дитини також змінилися. Почуття повноцінності мають 55% міської школи (на 25% більше, ніж на першому етапі дослідження) та 40% сільської школи (на 15% покращився результат). Рівень ворожості знизився на 5% з 10% в обох школах, що демонструє, що і в сільській, і в міській школах залишилося по одній дитині, яка має ворожі наміри відносно оточуючих. Конфліктним залишається один учень сільської школи – 5%, у міській школі вдалося позбутися цього показника. Проблеми у спілкуванні та недовіру відчувають 5% учнів обох шкіл, до такого ж відсотка знизилися показники депресивності та тривожності.

Учням, у яких під час первинної діагностики було встановлено легкий (низький) ступінь педагогічної занедбаності, вдалося позбутися його.

Учні, які мали виражену міру педагогічної занедбаності тепер мають її легкий ступінь, який найбільше виражений у низькій, але продуктивній соціальній активності та сімейній тривожності.

Двоє з трьох учнів сільської школи залишилися з легким (низьким) ступенем педагогічної занедбаності (18%) через велику кількість пропусків занять за медичними показаннями.

Високий ступінь педагогічної занедбаності мали 5 учнів сільської школи та 3 учні міської школи. Під час повторної діагностики високий рівень педагогічної занедбаності залишився лише в одного учня сільської школи (5%).

У ході роботи з педагогічно занедбаними дітьми було підтверджено ефективність методу створення сприятливої соціальної ситуації. Це передбачало залучення учнів до таких видів навчальної діяльності, у яких діти емоційно переживали радість свого успіху. У роботі із педагогічно занедбаною дитиною та її мікросоціумом були використані групові та індивідуальні форми роботи, психологічні та педагогічні методи. Результатом корекційної роботи стало підвищення пізнавальної активності дітей, зняття дратівливості та агресивності в учнів, успішна адаптація в соціумі, формування навчально-пізнавальних мотивів, успішність в оволодінні знаннями з предметів, покращення ситуації у сім'ї.

Отже, урахування причин виникнення педагогічної занедбаності й знання особливостей корекційної роботи з дітьми молодшого шкільного віку стане в пригоді учителю під час організації освітньої роботи з дітьми початкової школи.

Звісно, кваліфікаційна робота не розкриває всі можливості корекції педагогічно занедбаних дітей і не претендує на повністю завершене дослідження. Актуальним залишається розробка детального комплексу корекційних методів у роботі вчителя початкових класів та застосування його на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонець М. Проблема взаємостосунків учителя і учнів у поглядах В.О. Сухомлинського. *Рідна школа*. 2005. №9–10. С. 3-8.
2. Березовська Л.І. Психологія конфлікту: навчально-методичний посібник. Мукачево:МДУ, 2016. 201 с.
3. Бондар В.І., Коханко О.Г. Дидактика: теорія і технологія її вивчення. Навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності «Початкова освіта». К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. 145 с.
4. Бондаренко Х.В. Особливості роботи вчителя початкових класів з педагогічно занедбанними дітьми. *Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті: збірник наукових праць*. 2020. С. 139-141.
5. Важковиховуваність: сутність, причини, реабілітація: навчальний посібник для соціальних педагогів та практичних психологів освітніх закладів. За ред. О.М. Полякової. Суми: Університетська книга, 2009. 346 с.
6. Вовк В.П. Психологічна підготовка вчителя початкових класів до роботи із соціально занедбанними учнями: дис. канд. психол. наук: 19.00. Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2007. 254 с.
7. Гайдай І. Сутність і зміст понять «педагогічна занедбаність» та «соціальна занедбаність»: теоретичний аналіз. *Рідна школа*. 2011. № 10. С. 74-77.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2011_10_22
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
9. Горбунова В. Виховання без нервування: як упоратися з упертюхами, ледарями, плаксіями, розбишаками, крикунами та хитрунами: майстер-клас для мам і тат. Харків: «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 399 с.
10. Гріньова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навч.-метод. посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.

11. Державний стандарт початкової освіти. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи. К.: Світоч, 2022. С. 4–10.
12. Добросюк І.І., Лиховид О.Р., Ксик О.Ф. Превентивна педагогіка: практикум. К.: Педагогічна думка, 2013. 307 с.
13. Дрозд О.М. Партнерська взаємодія практичного психолога з учасниками освітнього процесу в умовах НУШ. *Шкільному психологу. Усе для роботи*. 2019. № 8. С. 4-10.
14. Дячук П. В. Особливості організації навчальної діяльності молодшого школяра в контексті становлення самооцінки. *Неперервна педагогічна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф., м. Умань, 22-23 трав. 2014 р. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. С. 32-34.*
15. Ємельянова Т.В. Засоби формування комунікативної компетенції у початковій школі за концепцією НУШ. *Англійська мова та література*. 2019. № 34/35/36. С. 5-8.
16. Закон України «Про загальну середню освіту» від 24.11.2021.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
17. Закон України «Про вищу освіту» від 28.05.2023.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
18. Закон України «Про освіту» від 02.10.2021.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- 19.3 досвіду корекційної роботи практичного психолога і соціального педагога з дітьми з девіантною та деліквентною поведінкою: посіб. авт. кол.; упор. Ю.А. Луценко. К.: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. 129 с.
20. Ілляшенко Т. Чому їм важко вчитися? Діагностика і корекція труднощів у навчанні молодших школярів. *Початкова школа*. 2003. С. 61–63.

21. Калюшин В.Ф. Причини невдач в навчанні. Практична психологія та соціальна робота: Науково-практичний та освітньо-методичний журнал. 2005. №7. С. 17-20.
22. Кисла О.Ф. Корекційна педагогіка: навч. посібник. Київ: Кондор-Видавництво, 2014. С. 11.
23. Коваленко В.В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: посібник. за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. К., 2017. 192 с.
24. Кодлюк Я. Суб'єктність молодшого школяра в навчальній діяльності. *Початкова школа*. 2013. № 1. С. 6–9.
25. Колендзян Н.М. Як допомогти агресивній дитині (ігри, вправи, виховні заходи, психодіагностичні методики): методичний посібник. Кам'янець-Подільський. 2015. 76 с.
26. Кононко О. Шкільна дезадаптація та психологічний вік. *Початкова школа*. 2002. №1. С. 5–10.
27. Концепція Нової української школи (2016). URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>
28. Концепція розвитку інклюзивної освіти від 01.10.2010 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>
29. Куб'як Н.І. Запобігання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку з дистантних сімей : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання». К., 2010. 8 с.
30. Кузьменко В.В. Психологія девіантної поведінки: навч. посіб. В.В.Кузьменко, О.В.Диса, І.О.Шинкаренко. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2019. 68 с.
31. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка родинного виховання: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Знання», 2006. 324 с.
32. Легін В. Б. Формування рефлексивних умінь молодших школярів у навчальній діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09.

- Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2016. 24 с.
33. Ликов В. Дбайливе ставлення до дитини в народно педагогічній концепції В.О. Сухомлинського. *Рідна школа*. 2005. №12. С. 16–19.
34. Логвинюк А.А. Робота з учнями, які мають труднощі в навчанні. *Таврійський вісник освіти*. 2014. №3(47). С. 141 -149.
35. Манчуленко Л. Відхилення у поведінці неповнолітніх як об'єкт корекційно-педагогічної діяльності. *Наук. часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: зб. наук. пр. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. Вип. 5 (Ч. II). С. 51-53.*
36. Москалець В.П. Психологія особистості: Підручник. Вид. 2-ге, перероблене, доповнене. Київ-Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2020. 435 с.
37. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja; під заг. ред. Н. М. Бібік. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
38. Оржеховська В.М. Дитяча бездоглядність та безпритульність: історія, проблеми, пошуки: навч. посіб. К., 2004. 178 с.
39. Парфанович І.І., Трубавіна І.М. Діагностика і профілактика поведінкових девіацій: поняття, рисунки, таблиці: навчально-методичний посібник. Харків, 2022. 83 с.
40. Приходченко К. І., Литвин Л. Є. Діагностика у виховному процесі. *Виховна робота в школі*. 2006. № 2. С. 2-27.
41. Причини неуспішності дітей у школі. URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/school/1139/> (дата звернення: 08.09.2019).
42. Профілактика та корекція відхилень поведінки : навч.- метод. посібник. Укл. Лариса Мафтин. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2021. 368 с.

- 43.Профілактика та корекція відхилень поведінки: навч.- метод. посіб. до самост. роботи студентів. Уклад. Н.В. Самойлова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 120 с.
- 44.Психологія педагогічної взаємодії: інтегративний підхід: монографія. В.Л. Зливков, О.В. Завгородня, С.О. Лукомська, С.О. Копилов, О.В. Котух; за ред. В. Л. Зливкова, С.О. Лукомської. К.: 2019. 259 с.
- 45.Рущенко І.П. Соціологія особистості та девіантної поведінки. Текст лекцій для студентів спеціальності 054 «Соціологія». Харків: НТУ «ХП», 2020. 130 с.
- 46.Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра. К.: Педагогічна думка, 2014. 176 с.
- 47.Сидоренко О.Б. Самооцінка як фактор психічного здоров'я та емоційного благополуччя молодшого школяра. *Актуальні проблеми збереження психологічного здоров'я підростаючого покоління: матеріали Всеукраїнських психолого-педагогічних Демиденківських читань*. Бердянськ: БДПУ, 2013. С. 43-45.
- 48.Словник основних термінів і понять з превентивного виховання. Уклад. В.М. Оржеховська та ін.. Т. : Терно-граф, 2007. 200 с.
- 49.Сухомлинський В.О. Сто порад учителяві. К.: Радянська школа,1988. 302 с.
- 50.Ткаченко Н. Класифікація методологічних умов подолання педагогічної занедбаності в початковій школі. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2013. № 2 (6). С. 92.
- 51.Фізеші О.Й. Педагогіка: Основи педагогіки. Дидактика. Теорія та методика виховання. Школознавство. Київ : Кондор, 2014. 390 с.
- 52.Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 209 с.

53. Чала Ю.М., Шахрайчук А.М. Психодіагностика: навчальний посібник. Ю.М. Чала, А.М. Шахрайчук. Харків: НТУ «ХП», 2018. 246 с.
54. Шумбар О. Моральне виховання важких дітей у контексті гуманістичних поглядів В. О. Сухомлинського. *Рідна школа*. 2014. № 7. С. 47-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2014_7_21
55. Minev M., Petrova B., Mineva K., Petkova M., Strebkova R. *Self-esteem in adolescents*. *Trakia Journal of Sciences*. 2018. Vol. 16, № 2. pp. 114-118.
56. Orben A., Tomova L., Blakemore S.-J. The effects of social deprivation on adolescent development and mental health. *The Lancet Child & Adolescent Health*. 2020. *Volume 4, Issue 8*. pp. 634-640.

ДОДАТКИ**Додаток А. Щоденник педагогічних спостережень**

Назва школи _____

Класний керівник:

ПІБ _____

Клас 2

Дата народження _____

Домашня адреса, домашній телефон _____

Сім'я дитини:

Мати П.І.Б., місце роботи _____

Батько П.І.Б., місце роботи _____

Житлово-побутові умови _____

Виховний потенціал сім'ї _____

Характер дитини _____

Якості особистості (позитивні, негативні) _____

Становище дитини у колективі _____

Навчальна діяльність _____

Позаурочна діяльність _____

Класний керівник _____

Дата

Додаток Б. Прийоми створення «Ситуації успіху» на уроках у початковій школі

1. «Кожен має шанс»

Цей прийом дає змогу показати учневі свої здібності в абсолютно різних сферах та спробувати себе у нових ролях, сприяє створенню атмосфери творчості. Наприклад, при вивченні теми «Органи чуття» на уроці «Я досліджую світ» учням пропонується відшукати цікавинки про органи чуття тварин, використовуючи різноманітні джерела – від підручника та інтернету до розповідей родичів, та поділитися здобутим будь-яким способом: малюнком, розповіддю, інсценізацією. Варто зазначити, що з цим завданням може впортатися кожен

2. «А що це там у Вас – помилка?»

Вчитель, при закріпленні або повторенні вже раніше вивченого матеріалу, навмисне робить помилку, щоб учні, розвиваючи при цьому свою уважність, віднайшли її. Коли помилка вже знайдена, вчитель обов'язково має дати позитивний відгук учневі, адже він добре засвоїв тему та був дуже уважним на уроці.

3. «Найменший крок вперед вже успіх»

Важливо помічати навіть маленькі перемоги дітей (гарно написав слово, тримає парту у порядку, правильно тримає ручку тощо) та наголошувати на них за допомогою вербальної оцінки її діяльності. Також вчителю потрібно пам'ятати, що будь-яка позитивна відзнака діяльності дитини краще сприймається, якщо оголошується назагал хоча б інколи.

4. «Алгоритм дій»

Прийом передбачає допомогу, в першу чергу, учням, які мають початковий рівень знань. Він включає в себе коротке обговорення завдання, яке має виконати учень, створення алгоритму або підказок на чорновику, що стане свого роду репетицією у виконанні завдання.

Додаток В. Пам'ятка «Створення ситуації успіху» для батьків

1. Вірте у свою дитину

«У тебе все вийде!» , «Я навіть не сумніваюся, що ти впораєшся з цим!»

2. Допоможіть перебороти страх невдачі

«Люди завжди спочатку роблять помилки, а потім досягають успіху.»

3. Приховано допомагайте дитині уникнути поразки

«Можливо розпочнеш з ... ?», «Виконуючи це завдання, не забудь»

4. Вносьте мотив у дії

«Бабуся точно без тебе сама не впорається.», «Твоїй подружці буде дуже приємно, якщо ти допоможеш їй донести пакет.»

5. Наголошуйте на важливості дитини

«Тільки ти з цим зможеш впоратися!», «Лише тобі можу це доручити!»

6. Помічайте деталі

«Найкраще тобі вдалося саме це!»

Додаток Г. Виховний захід: «Подорож до країни корисних продуктів»

Мета:

Навчальна: поширити знання учнів про різноманітність продуктів харчування.

Розвивальна: розвивати пізнавальні інтереси учнів, уяву, творчий підхід до харчування.

Виховна: виховувати прагнення берегти своє здоров'я, як найдорожчий скарб, вести здоровий спосіб життя.

Обладнання: набори овочів та фруктів, продуктів харчування, презентація, медалі для переможців конкурсу, варення трьох видів (малинове, полуничне, смородинове), рецепти вітамінного салату, роздаткові картки для роботи в парах.

Вчитель: Увага! Наш захід розпочинає загадка, - відгадайте:

«Чого не купиш ні за які гроші?» (Здоров'я).

Вірно. Всі люди на Землі хочуть бути здоровими. Один мудрець сказав: «Здоровий бідняк щасливіший за хворого короля».

(Вірші розказують учні, попередньо отримали картки)

1. Усе в житті піде чудово,
Якщо будеш ти здоровим:
І духовно і фізично
Будеш людям симпатичним.
2. Здоров'я – це сила! Здоров'я – це клас!
Хай буде здоров'я у вас і у нас!

Вчитель: Бог змилостився над людьми і своєю доброю рукою щедро посіяв рослини, щоб оберігали вони людей від хвороб, годували, одягали їх. Рослини допомагають нам бути здоровими.

- Скажіть, будь ласка, а чи може людина жити без їжі?
- Які ваші улюблені страви?

- Цікаво, а що ж дає їжа організму таке, без чого людина не може жити?

А дає вона сили, щоб бігати, рости, вчитися, жити, працювати. Але для того, щоб бути здоровим, сильним і не хворіти, треба знати один дуже важливий секрет – як правильно харчуватися. Саме сьогодні ми його і розкриємо – секрет здорового харчування. Плесніть у долоні – ми відправляємось у цікаву подорож під девізом: «Якщо здоровим прагнеш бути, треба їсти корисні продукти!» А мандруємо ми до Країни корисних продуктів.

Перша зупинка називається «Овочеve поле».

-Знайдіть його на дошці, покажіть і назвіть овочі, які ви бачите.

- Де ростуть овочі?

- Як ви вважаєте, чи належать вони до корисних продуктів харчування?

Чому?

Овочі містять найбільше вітамінів, які потрапляють до нашого організму. Найголовніші – 4 вітаміни – зустрічайте їх оплесками (виходять діти – вітаміни під музику).

Вітамін А – Якщо хочете мати гарну шкіру, рум'яні щічки, добрий зір, треба їсти: моркву, помідори, цибулю, гарбуз.

Вітамін В – Якщо хочете мати добрий апетит, бути розумним, спокійним, треба їсти: буряк, картоплю, квасолю, горох, капусту. Вітамін В корисний для шлунку.

Вітамін С – найкращий захисник від різних інфекційних хвороб (грип, ангіна). Треба їсти цибулю, часник, перець, огірок.

Вітамін Д – зміцнює кістки, зуби, впливає на ріст людини. Його багато є у картоплі, капусті і петрушці.

Слово «вітаміни» у перекладі з латинської мови означає «життя». І дійсно, людина, яка одержує з їжею достатню кількість вітамінів, рідше хворіє, має здорові зуби, волосся, шкіру. І навпаки, за відсутності вітамінів у нашій їжі в організмі виникають захворювання – авітамінози, які призводять до скорочення життя. Вітаміни ще називають – природні ліки.

(вірш виконує учень – вітамін Д)

Хто дружить із нами буде,

Всі незгоди він забуде.

Виросте міцним, здоровим,

Переможе всі хвороби.

Вчитель. Діти, як ви вважаєте, чи мирно живуть, чи може сперечаються овочі на городі?

Тоді послухайте ось таку історію.

(**Інсценізація** «Ходить гарбуз по городу»,
«Сперечалися овочі»).

Без винятку, друзі, овочі ви дуже корисні.

У кожного є вітаміни і смак

Ми вам здоров'я даруємо діти,

З нами дружить – буде радісно жити!

Вчитель. – Запрошую бажаючих до гри «**Чарівний кошик**».

Треба із зав'язаними очима описати овочі (форма, колір, смак).

Наша подорож продовжується, а де ми зупинимося – підкажуть відгадки.

Слухайте. (вчитель загадує 5 загадок):

1) Народжується з квітки,

Його всі люблять дітки,

Заліза в нім багато,

Рум'яне і хрустке.

А ну, скажіть, малята,

То що ж воно таке? (Яблуко)

2) Лампочка вгорі висіла,

Стала смачна, пожовтіла.

Діти лампочку зірвали,

З апетитом скуштували. (Груша)

3) Поміж листя оксамиту

дозрівають серед літа,

мов сережки, червоненькі,
дрібні ягідки смачненькі. (Вишні)

3) Чи то жовта,

Чи то синя

Соковита господиня.

Чи то сонце,

Чи то злива —

Пригостить нас влітку...(Слива)

4) Соком діжечка налилась,

на городі примостилась.

Жовтобока і цукриста

так і проситься, щоб з'їсти. (Диня)

Як одним словом назвати відгадки? (Фрукти)

Друга зупинка «Фруктовий сад».

Назвемо швидко фрукти нашого саду.

Вам це вдалося тому, що ви їх частенько куштуєте. А мити не забуваєте?

Тож не будете хворіти!

А хто з вас пізнає фрукти на дотик? **І це буде наша наступна гра.**

(проходить гра: діти дістають із мішечка речі і відгадують назву фрукта)

Вчитель. Звільнені з мішечка фрукти помандрують на нашу кухню для десерту. А який фрукт ти любиш їсти?

Діти, у фруктах дуже багато вітамінів, особливо **вітаміна С**. Він захищає організм від хвороб.

Яблуко – найкорисніший фрукт. Одне яблуко замінює 8 бананів або 3 апельсина. Лікарі рекомендують вживати щодня 2-3 яблука. Отож, овочі і фрукти мають найбільше вітамінів. Але, щоб вони давали нам свої вітаміни, треба, що? Про них піклуватися. Як саме? Влітку поливати водою, виполювати бур'яни, а на деревах і кущах не ламати гілок. А ще треба захищати і оберігати наших пернатих друзів, які допомагають нам доглядати за рослинами, щоб ті давали нам гарні врожаї. Вірно? І саме тому, Ви разом з батьками зробили багато годівничок;

частину з них уже розвісили, а частину ще розвісимо. Ось їх можуть побачити наші гості, які вони красиві і зручні, і звісно, з кормом.(Виставляються годівнички).

Тепер побачимо хто ж виготовив такі чудові годівнички. Я буду показувати, а Ви підіймайтеся та розповідайте про свою годівничку. А це? Дякую вам і вашим батькам за таку корисну і потрібну роботу. Не хвилюйтеся, хто ще не встиг зробити годівничку. Звісно, ви ще зможете це надолужити, адже попереду зима і треба підтримати наших птахів. Про це дівчатка навіть пісню склали:

Пісня «Турбота про птахів»

Ми продовжуємо мандрівку. Відгадайте: Хвалить його кожен, любить його кожен І дня без нього прожити не може. (Хліб)

І у нас зупинка «Хлібна».

Хочу повідомити, що у хлібі дуже багато вітаміну В і він корисний для шлунку, особливо житній. Які ви знаєте хлібобулочні вироби? (демонструються слайди презентації).

Як ви думаєте, чому про деяких людей кажуть: «він мало каші поїв»? Напевно, так говорять про слабких. Правильно. Каша – це корисна їжа, яка допомагає вам стати здоровими й сильними. Ви можете їсти її на сніданок.

А хто скаже, які є каші? А з чого їх варять?

Ось зараз, Зернятко, вам розповість про себе.

(хлопчик у костюмі Зернятка, розповідає)

«Посадили мене, діти, навесні в землю. Стало я росточком, котрий потім перетворився на колосок. Усе літо я ріс, набирався сил. У колоску стало багато зернятко, таких як я. Це мої братики й сестрички. А знаєш, чому нас стало багато?

Земля, сонце, вода, тепло допомогли мені – маленькому зерняткові – перетворитися на сильний колос, повний нових зерен. Восени колоски зібрали й обмолотили – дістали зерна. Із зерен зробили крупу, а з крупи можна зварити кашу».

Вчитель: Друзі, тепер зрозуміло, чому корисно їсти кашу? У ній сила землі, сонця, води, вона зробить і вас сильними та здоровими.

У нашій їдальні часто дають на обід каші, але дехто їх не хоче їсти або не завжди доїдає. Напевно, ви не знали, що каші корисні для шлунку, волосся, шкіри, доброго апетиту. Пам'ятайте про те і їжте різні каші.

Де ж ховаються вітаміни?(діти читають вірші)

1. У фруктах, ягодах, дитино,

Причайлись вітаміни:

У малині, у суниці,

У смородині, чорниці.

3. Ми їмо оті суниці, і малину, і чорниці,

Ще й смородину, порічки,

Щоб рум'яні мати щічки.

2. Як же нам до них дістатись,

Щоб у літку сил набратись?

Дужими, прудкими стати

Та здоровими зростати.

Зупинка «Вітамінна».

Запах, колір – все відмінне.

Посміхнешся неодмінно.

Як серединку кусати,

Скривить так, що й не впізнати.

Так, лимон. Пропонуємо конкурс з поїдання лимонів, які містять дуже багато вітаміну С, добре запобігають застуді, сприяють росту. Переможець отримає наші оплески, якщо з'їсть шматок лимону і не скривиться. Хто бажає?

Ми дуже добре знаємо великі лікувальні можливості калини. Тому, краще станцюємо хоровод з нею.

(Діти виконують хоровод «Ой є в лісі калина»)

Біле, а не сніг, тече, а не вода – відгадайте загадку.

Наступна зупинка «Молочна».

У молоці багато вітаміну Д. Хто п'є багато молока, той має гарну фігуру, міцні зуби і має добре здоров'я.

- А хто назве продукти, які виготовляють з молока?

(сир, масло, сметана, кефір, йогурт, морозиво)

- Підніміть руку. Хто любить їсти рибу? А м'ясо?

Наша наступна зупинка так і називається «М'ясна і рибна».

Ці продукти поліпшують роботу мозку, зміцнюють пам'ять, увагу. Адже, для вас найголовніше – вчитись!

Я не буду пропонувати вам куштувати рибу чи м'ясо. Я запрошу бажаючих до конкурсу «Вгадай, яке варення їси».

Взимку, коли не вистачає свіжих вітамінів та ще є необхідність у лікуванні, наприклад, застуди, народними методами, варення теж корисне. Ну ж бо, позмагаємося (діти куштують три види варення на печиві і відгадують з чого воно зварене)

Переможці конкурсу нагороджуються медалями.

Як відомо: «Рух – це життя»

Хто дружити з рухом буде,

Той про біль ураз забуде.

Виросте міцним, здоровим

Віджене усі хвороби.

Наступна зупинка «Спортивна».

Дружно порухатись пропонує Оля. Вона хоче повести нас у сучасний танок. Спробуйте рухатись так, як вона (діти виконують рухи під музику).

Діти, а хто з вас полюбляє їсти хот – доги? Гамбургери? Чіпси, сухарики? А газовану воду, жуйки? І дорослі і діти люблять таке їсти, бо вони такі смачні, запашні. Але це – їжа швидкого приготування, у якій лише барвники, ароматизатори і багато цукру. Це дуже шкідливі продукти для нашого організму. У них не має ніяких вітамінів. Пам'ятайте про це і намагайтеся їх їсти рідко і мало, якщо вже дуже хочеться. Щоб вас ще більше переконати, що ці продукти шкідливі, пропоную кілька дослідів.

Дослід 1. Спробуємо пролити солодкий газовий напій через лійку з ватним тампоном. Подивимось і побачимо, що тампон стає такого кольору, як і напій (зеленого та коричневого).

Висновок: у напої багато барвника, який викликає нудоту, біль, алергію. Краще пити звичайну воду.

Дослід 2. З чіпсами: я на серветку викладу чіпси, притисну. На серветці – подивіться – залишилися жирні плями. Цей жир осідає у шлунку і дає навантаження на всю травну систему.

Дослід 3. Ці ж чіпси я покладу у склянку з прозорою водою. Що ви помітили, яка стала вода? Вона стала брудною. Це означає, що у продукті барвники, які шкодять печінці, шлунку. Як доказ, у учнів нашого класу, які їли, хоч і рідко, чіпси – боліли животи, нудило і вони звертались по допомогу медичної сестри. Було таке ? діти, цукерки, шоколад, тістечка, торти, жуйки, морозиво, інші смачні солодкі продукти мають великий вміст цукру, який шкідливий для нашого здоров'я. Пам'ятайте про це і не зловживайте ними!

- Знайдіть на партах карточки з порадами щодо здорового харчування; опрацюйте в парах.

Зачитайте, голосно, сидячи поради:

1. Їжте 4 рази на день
2. Їжте повільно маленькими шматочками
3. Добре пережовуйте їжу
4. Смажені страви краще замінити вареними і тушкованими
5. Обмежте споживання солоних страв
6. споживайте хліб і цукор у помірній кількості
7. У перервах між їжею їжте яблуко, моркву, шматочок капусти або випийте склянку молока
8. Не переїдайте. Це є причиною багатьох хвороб
9. Дотримуйтеся режиму харчування
10. Вживайте різноманітну їжу, оскільки, жоден продукт не дає людині всіх поживних речовин, які потрібні для підтримки гарного здоров'я.

Підсумок.

Вчитель. Гадаю, що після нашого заняття, ви будете уважніше відноситись до вибору продуктів харчування.

Зупинка «Підсумкова».

Здоров'я дуже легко втратити, якщо неправильно харчуватися. Бережіть його і зміцнюйте! На згадку про наш захід дарую вам простий, але корисний для здоров'я рецепт салату, який називається «Профілактика простуди». А ще

У мене є чай потрібний для спокою,

Щоби не сварились між собою.

У ньому м'ята і медок,

Спрагу він вгамує, настрій підніме.

Остання зупинка «Чайна».

Пригощайтесь цілющим напоєм!

(грає спокійна музика).

Додаток Д. Конспекти коригувальних занять

Тема: «Розвиток уваги»

Мета заняття : створення позитивного емоційного настрою; розвиток пізнавальних процесів; формування комунікативних вмінь, навичок співпраці.

Хід заняття.

Привітання

Сьогодні у нас незвичайний урок

Сьогодні ми зробимо ще один крок

В країну цікаву , країну чудову,

Де наша уява чекає нас знову.

Тож мерщій рушаймо в путь,

Щоб у неї зазирнуть.

Розминка

1. Вправи на дихання « Загаси свічку»

2. Кінезіологічна гімнастика для пальчиків : « Кулак,ребро,долоня»,
«Зайчик,коза,виделка»

Гра-розминка „На одну літеру”

Хід гри: Обирається одна буква , з якої повинні починатись назви предметів, що в кімнаті.

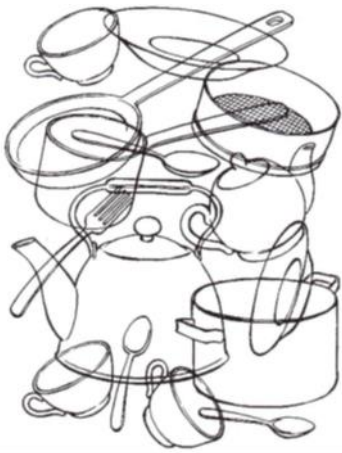
Вправа Гра „Літає не літає”

Хід вправи: вчитель вимовляє назви предметів, якщо дитина вважає, що предмет не літає - плескає в долоні. Вибір потрібно обґрунтувати.

Слова: орел, метелик, диван, хрущ, дельфін, стілець, ластівка, літак, дерево, чайка, будинок, горобець, мураха, комар, човен, муха, гуси, собака, вертоліт, книга, ракета, килим, ворона

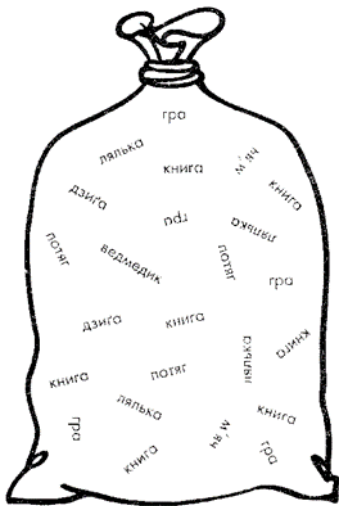
Вправа „Загадкові картини”

Хід вправи: дитині дається картка із силуетними зображеннями предметів , що накладені один на одного. Потрібно визначити, які предмети зображенні, скільки їх та обвести їх різними кольорами.

Гра “Знайди слова”

Інструкція: На столі у нас є різні предмети, їх назви записані на мішку. Знайди, якого слова немає на мішку, яке слово написано лише один раз? А яке – чотири?
(Відповідь: 0 – кубики, 1 раз - ведмедик, 4 рази- лялька)

Вправа «Знайди слова»

Інструкція: Постарайся знайти ці слова: цирк, клоун, оркестр, жонглер, акробат, слон, чарівник. Шукай по горизонталі (зліва направо й справа наліво) і по вертикалі (згори вниз і знизу вгору).

Знайди слова: цирк, клоун, оркестр, жонглер, акробат, слон, чарівник.

Шукай по горизонталі (зліва направо й справа наліво) і по вертикалі (згори вниз і знизу вгору)

Р	Т	С	Е	К	Р	О	В	О	Л
И	Е	П	Ц	И	Р	Т	К	У	Е
К	К	Ж	Б	Н	О	Л	С	Ж	А

И Л О А Б Т У Ц О К
 Н О Н Г Е Ж Р И Н Р
 В У Г М Ш Н О Ж Г О
 І Н Л К Л О У П Л Л
 Р Т А Б О Р К А Е С
 А К Р О В О Л Ш Р Р
 Ч А К Р О Ц И Р К О

Вправа «Знайди всі відмінності»

Інструкція: «Знайди десять відмінностей між малюнками»

Фізкультхвилинка

Хід вправи:

Ми старались , ми трудились

Навіть пальчики стомились.

Втому з пальчиків струсили,

Стисли в кулачок щосили.

У замочок їх замкнули

І до сонця потягнулись

Вправа „ Четвертий зайвий”

Хід вправи: вчитель називає чотири предмети, три з яких відносяться до одного загального поняття. Дитина має назвати зайвий предмет, тобто той, котрий не має відношення до інших та пояснити свій вибір.

Варіанти слів:

-стіл, стілець, ліжко, чайник

- гірок, морква, цибуля, заєць

- лялька, машина, мозаїка, книжка

- вовк, лисиця, ведмідь, кішка

- лижі, ковзани, човен, сани

- автобус, трамвай, літак, тролейбус

- річка, ліс, асфальт, поле.

- пожежник, космонавт, балерина, міліціонер,

- молоко, чай, лимонад, хліб

- нога, рука, голова, черевик

Релаксація

Вправа «Сонячний зайчик»

Хід проведення: дитині пропонується заплющити очі та під словесний супровід вчителя і легеньку музику уявити собі сонячного зайчика.

- Сонячний зайчик зазирнув тобі в очі. Заплющ їх. Він побіг далі по обличчю, ніжно погладь його долонями: на лобі, на носі, на ротику, на щічках, на підборідді. Погладжуй ніжно, щоб не злякати. Погладь голову, шию, руки, ноги... Він скочив тобі на животик – погладь його там. Сонячний зайчик любить тебе, подружися з ним.

Рефлексія.

Закінчити речення: «Сьогодні на заняття мені найбільше сподобалось або у мене найкраще вийшло...»

Тема: «Усе на світі прекрасне!» (групове заняття)

Мета: зняття емоційного, тілесного, інтелектуального напруження; розширення уявлень про оточуючий світ; розвиток уяви, образного мислення; виховання любові до ближнього.

Доброго дня всім,

І дорослим, і малим.

Я вас вітаю, люблю, поважаю,

Бо ми живемо у ріднім краю.

Хід заняття

Обмін настроєм

Діти, візьміться за руки, подаруйте друзям частину своєї любові й тепла.

Посміхніться.

В цьому класі друзі всі

Я і Ти і Ми і Ви

Руку дай тому хто з права

Руку дай тому хто зліва

Один одному всміхніться

І ніколи не сваріться

Кожен нехай повернеться до свого сусіда і щось йому побажає.

- Сьогодні поїдемо ми за знаннями

Кмітливість візьмемо в дорогу із нами.

Фантазія може в путі знадобитись

Багато всього нам ще треба навчитись.

Сьогодні поговоримо про прекрасне, і з'ясуємо чи дійсно все прекрасне.

Познайомимось з найголовнішою людиною в світі портрет якої знаходиться у чарівній скринці. А так як ми з вами люди то ми повинні виховувати себе ,ставати кращими. Сьогодні будемо виховувати доброту, . любов ,повагу до ближнього

Вправа «Найголовніша людина»

Діти загляньте у скриньку Хто найголовніша людина у світі? (У скриньці знаходиться дзеркало, дбе діти можуть побачити своє відображення)

Висновок: найголовніші люди на землі - це вони самі.

Пропонуємо краще дізнатися про себе:

Хто ви такі? (Оля, дівчинка, син, сестра, хлопчик, українець, і т. д.).

Чим ви схожі один на одного? (волосся, очі, тіло).

Чим ви відрізняєтесь між собою? (колір очей, волосся, одяг, ім'я, прізвище, батьки та ін.).

Ким ви хочете стати в майбутньому?

II. Ознайомлення з казкою

До вашої уваги казка В. Сухомлинського «Хризантема і цибулина». Сідайте зручненько і послухайте.

(Вчитель читає казку під звучання фонові музики).

III. Слухання казки

Хризантема і цибулина

Неподалік від хати виросла Хризантема. Під кінець літа вона розквітла ніжно-рожевим цвітом. Хризантема милувалася собою, її квіти шепотіли:

- Які ж ми гарні.

А поряд з Хризантемою росла Цибуля. Звичайна ріпчаста Цибуля. її зелена стеблина вже зів'яла. А від спілої цибулини йшов міцний цибулинний дух.

Хризантема зморщила ніс і каже Цибуліні:

- Як неприємно від тебе пахне! Дивуюсь, для чого люди садять таку рослину. Мабуть для того, щоб відганяти бліх.

Цибуля промовчала. Поряд з Хризантемою вона видавалася простачкою.

Пополудні з хати вийшла Жінка і попрямувала до хризантеми. Квітка затамувала подих. Звісно, жінка зараз скаже:

- Які чудові квіти ці Хризантеми. Жінка підійшла ближче, промовила:

- Які прекрасні ці Хризантеми! Хризантема мліла від задоволення.

Жінка схилилась, вирвала Цибулю і, замилювана, сказала:

- Яка прекрасна Цибулина! Хризантема здивувалась. Вона подумала:
- Невже і Цибулина може бути прекрасною.

V. Обговорення змісту

Чи може Цибулина бути прекрасною?

Чого вчить нас ця казка?

-Діти, давайте заплющимо очі і уявімо собі ліс. Що ви уявляєте? Що у ньому найкрасивіше?

Чи можна визначити, що там найчарівніше?

Висновок

А можна сказати, що все по своєму гарне і люди всі гарні, і квіти всі гарні, і кожен день по своєму прекрасний.

VI. Хвилина відпочинку

(Діти стають у коло і за вихователем повторюють рухи під музику).

Подивись, навколо диво!

Все навколо так красиво!

(Повільно піднімаються на носочки і піднімають руки вгору, тягнучись до сонечка)

Поруч із тобою - друг,

Все всміхається навкруг!

(Опускаються на всю стопу, почергово опускаючи руки, голову повертають у той бік, куди спрямована рука).

Ми стаємо у дружнє коло,

Друзі коло нас навколо!

(Ходять по колу).

Дружна і міцна сім'я,

Де живеш і ти, і я!

(Розвертаються одне до одного).

Рефлексія

Ось заняттю вже майже кінець.

Ти був справжній молодець!

Що сподобалось – хвалися,

Засмутило – пожалійся.

Працювали ви сумлінно

Працювали на „відмінно”

Час занять уже скінчився

То скажи чого навчився

Відповіді дітей

Сьогодні ми з вами зрозуміли, що кожен на Землі найкращий, тому посміхайтесь,

бо з Вашою посмішкою всміхається Україна.

Додаток Е. Дидактичні ігри

«Добрі та погані вчинки»

Мета: вдосконалювати вміння розпізнавати добрі та погані вчинки, описувати та давати їм оцінку, аргументувати свою думку.

Матеріали: сюжетні картки.

Хід гри: Вчитель пропонує обрати будь-яку із запропонованих картинок, оцінити даний вчинок та описати його, запропонувати інший шлях вирішення ситуації.

«Антонімічний пазл»

Мета: розвивати вміння підбирати протилежні за змістом слова та вдосконалювати навички читання.

Матеріали: пазли (до кожного слова є своя половинка-антонім)

Хід гри: Вчитель розкладає у довільному порядку частинки пазлів та наголошує, що у кожній частинці є своя половинка, але не проста, а протилежна за значенням. Учень має скласти всі пазли.

«Логічні ряди фігур»

Учні об'єднуються в команди. Кожна команда отримує свій набір фішок з фігурами. Вони мають зліва направо викласти фігури в порядку спадання, а потім зростання за кількістю кутів, що має фігура. Але варто звернути увагу, що є зайві фігури, а які – вони мають зрозуміти самі (овал та коло).

«Форма» Вчитель показує різні картинки фігур, а діти мають частинами свого тіла (можна по кілька чоловік) показати цю фігуру, а разом з вчителем порахувати кількість кутів та сторін у цій фігурі.

Гра «Я уважний»

На дошці розміщені ілюстрації з різною кількістю предметів. Наприклад: 3 яблука, 4 груші, 2 сливи. Ілюстрації розглядаються протягом 2 секунд і закриваються. Учитель запитує: Яких предметів 3? А чого більше – яблука чи груші? Що означає число 4?

Емоційні шаради.

Напишіть на картках назви емоцій: щастя, смуток, злість, нудьга, страх та інші. Запропонуйте дитині взяти картку й, не кажучи ні слова, зобразити емоцію. Ця гра особливо корисна для дітей, які погано розпізнають емоції за виразом обличчя.

Зміна лідера.

Гра вчить дітей звертати увагу на невербальні сигнали. Одна дитина грає роль лідера, стає в центр кола. Вона робить якусь просту дію, наприклад, плескає в долоні або тупотить ногою. У той же час вона зображує якусь емоцію: посміхається, хмуриться тощо. Усі в колі повинні повторити дії лідера. Потім лідер повинен знайти собі заміну й подати знак: підморгнути або кивнути. Лідер змінюється, і тепер усі повинні повторити дії нового лідера.

Угадай предмет. У цю гру грають від 5 до 7 осіб. Одному гравцеві зав'язують очі, він стає в кутку. Виберіть предмет, який необхідно вгадати. Решта гравців повинні по черзі називати ознаки цього предмета. Гравець із зав'язаними очима при цьому може ставити запитання. Ця гра вчить дитину описувати предмети.

Гра «Візерунки»

У цю гру можна грати і з однією дитиною, і з групою дітей. Дитині дають аркуш паперу в клітинку. Ведучий каже: «Зараз ми вчитимемося малювати різні візерунки. Постарайтеся, щоб вони були красивими й акуратними. Для цього слухайте мене уважно — я казатиму, у який бік і на скільки клітинок провести лінію. Проводьте тільки ті лінії, які я називатиму. Коли намалюєте одну, чекайте, поки я не назву наступну. Кожну лінію починайте там, де закінчилася попередня, не відриваючи олівця від паперу. Усі пам'ятають, де права рука? Витягніть її убік. Зараз ви показуєте праворуч. А де лівий бік? Молодці!

Починаємо малювати перший візерунок. Узяли олівець. Малюємо лінію: одна клітинка праворуч, одна клітинка вгору, одна праворуч, одна вниз, одна праворуч, одна вниз, одна ліворуч, одна вниз, одна ліворуч, одна вгору, одна ліворуч, одна вгору. Що ми отримали? Правильно, хрестик!

Починаємо малювати наступний візерунок. Приклали олівець на наступну точку. Малюємо лінію: дві клітинки праворуч, дві клітинки вгору, дві праворуч,

дві вниз, дві ліворуч, дві вниз, дві ліворуч, дві вгору. Потрапили в початкову точку? Молодці! А що отримали? Правильно, квадратики!

А тепер намалюємо найскладніший, третій візерунок. Поставте олівцем точку. Проведіть лінію на три клітинки вгору. А тепер — дві клітинки праворуч, дві вниз, одну ліворуч, одну вниз, дві праворуч. Повторіть спочатку (продиктувати). Подивіться, отримали орнамент, як на давньогрецькій вазі.

Якщо завдання не вдається виконати, корисно потренуватися на найпростіших, які можете придумати самі («Пила», «Зубчики» тощо). Не забувайте повсякчас хвалити дітей!

Гра «Сокіл та лисиця»

Вибирають сокола й лисицю. Інші діти — соколята. Сокіл учить своїх соколят грати. Він бігає туди-сюди й водночас робить різні рухи руками (угору, у сторони, вперед тощо). Зграйка соколят біжить за соколом і стежить за його рухами, намагаючись точно повторити їх. У цей час із нори раптом вискакує лисиця. Соколята швидко стають навприсядки, щоб лисиця їх не помітила. (Лисиця з'являється після сигналу ведучих і ловить тільки тих, хто не присів.) «Піймане» соколя на деякий час вибуває з гри.

Гра «Сусіде, піднеси руку»

Гравці, сидячи або стоячи (залежно від умов), утворюють коло. За жеребом обирають ведучого, який стає в середину кола. Він спокійно ходить по колу, потім зупиняється навпроти одного з гравців і голосно вимовляє: «Сусіде!» Той гравець, до якого звернувся ведучий, продовжує стояти (сидіти), не змінюючи пози. Ведучий має зупинитися точно навпроти тієї дитини, до якої він звертається. А обидва його сусіди мають піднести вгору одну руку: сусід праворуч — ліву, а сусід ліворуч — праву, тобто ту руку, яка ближче до гравця, що знаходиться між ними. Якщо хтось із дітей помилився, тобто підніс не ту руку або взагалі забув це зробити, він міняється з ведучим ролями. Вважається, що гравець програв, навіть якщо він намагався піднести не ту руку.

Гра «Школа навпаки»

Дитина грає вчителя, дорослий (мама, тато, бабуся) — неслухняного учня. Можна підказати такий сюжет для гри з лялькою, але це менш привабливо для дитини. Учитель дає завдання, учень пручається, не хоче його виконувати, наприклад:

Учитель: — А тепер ми намалюємо сонце...

Учень: — Яке сонце? Зараз похмуро. Я забув, як воно виглядає!

Учитель: — Нумо згадаймо. Воно червоне чи жовте?

Учень: — Зелене!

Учитель: — Молодець! А кругле чи квадратне?

Учень: — Довгасте!

Учитель: — Правильно! Наша Таня (Маша, Олена) — молодець, замість сонця — огірок! Ти, як завжди, відмінниця, заслужила хорошу оцінку — двійку! Я дуже похвалю тебе твоїй мамі! І навіщо такі здібні діти ходять до школи, якщо вони все знають?

Примітка. Важливо, щоб дитина розуміла гумористичний зміст діалогу. Можна програвати відмову виконувати завдання, будь-які спроби непослуху на уроці — при цьому дитина і дорослий мають знаходити несподівані, парадоксальні рішення.

«Що дарують різним людям»

Мета: закріпити уявлення про сімейні свята, зокрема день народження; вчити готувати привітання і подарунки до свята.

Матеріал: ілюстрації, іграшки, конструктор, картинки.

Дитина обирає картку із зображенням члена родини і обирає відповідну картку із зображенням подарунка (окуляри, молоток, листівку, квіти)

«Чи все правильно?»

Влітку Миколка катався на ковзанах.

Їжачок лазить по деревах, а ведмежатко повзає.

В садку було чути, як кукурікав соловей.